

هیرمنیۆتیزه کردنی بوونگه رایبانهی میژوو

له رۆمانی (کەشتیی فریشتەکان) ی بەختیار عەلی- دا

ئێبراهیم عەبدولرەحمان مەحموود زانکۆی گەرمیان- کۆلیجی پەروردهی بنه‌رته- به‌شی زمانی کوردی

ناری عوسمان رۆسته‌م زانکۆی گەرمیان- کۆلیجی پەروردهی بنه‌رته- به‌شی زمانی کوردی

ariothman@garmian.edu.krd

پێشه‌کی:

ناونیشانی لیکۆلینه‌وه‌که و هۆی هه‌لبژاردنی: ناونیشانی لیکۆلینه‌وه‌که بریتیه له (هیرمنیۆتیزه کردنی بوونگه رایبانهی میژوو له رۆمانی کەشتیی فریشتەکان- ی بەختیار عەلی-دا)، هۆی سه‌ره‌کیش له هه‌لبژاردنی ئەم ناونیشانه‌دا ده‌گه‌رێته‌وه بۆ ئەوهی که رۆماننووس دیدیکی قوولی فەلسەفی له‌بارهی چه‌مکی میژوو له رۆمانه‌که‌یدا خستووته‌په‌روو، به‌شێوه‌یه‌ک که پالی پێوه‌ناین به‌دوای ئەوه‌دا بچین، ئاخۆ تا چه‌ند توانیویه‌تی له‌روانگه‌ی فەلسەفه‌ی بوونگه‌راییه‌وه راقه‌کاری بۆ میژوو و چاره‌سه‌ری ئەو پرسه له سیاقی رۆمانه‌که‌دا بکات.

کلیله و وشه: کەشتیی فریشتەکان، میژوو، نووسەر.

سنووری لیکۆلینه‌وه‌که: به‌هۆی ئەوهی رۆمانی کەشتیی فریشتەکان له سی به‌رگی قه‌باره گه‌وره پیک هاتوو و ئەمه‌ش پانتاییه‌کی فراوانه بۆ لیکۆلینه‌وه، بۆیه ئیمه ته‌نها به‌رگی سییه‌می رۆمانه‌که‌مان وه‌ک سنووریکی دیاریکراو بۆ لیکۆلینه‌وه‌که ده‌ستنیشان کردوو، به‌ده‌ر له‌وهی ته‌واوی مه‌به‌ست و قورساییدید و بۆچوونه‌کانی رۆماننووس له‌م به‌رگه‌دا چرپووته‌وه، ئەمه‌ش به‌و مانایه‌ نییه، که به‌رگه‌کانی تری رۆمانه‌که له ئاستیکی نزمدا بن.

گرنگی لیکۆلینه‌وه‌که: گرنگی ئەم لیکۆلینه‌وه‌یه له دوو خالدا خۆی ده‌بینیته‌وه، یه‌که‌میان جه‌ختکردنه‌وه‌یه له‌سه‌ر په‌یوه‌ندی نیوان ئەده‌ب و میژوو، که له‌ریگه‌ی پرۆسه‌ی گێرانه‌وه‌وه چی ده‌بیت، به‌وه‌ی هه‌ردوو بواره‌که

لههه مان رېگه وه مامه له لهگه ل رووداوه كان، كار و كرده وهى مروقه كاندا دهكهن. خالى دووهميش ئه وهيه، ههول دراوه ئه م پهيوه ندييه به رېگه ي ميتودىكى رهخه يى تايهت بهس لميندرى، ئه مهش -تائيسا- ههوليكى تاقانه ي له م جوړه يه له باره ي دهق رومانى كوردبييه وه ئه نجام درابيت.

ميتودى ليكولينه وهكه: وهك له گرنگى ليكولينه وهكه دا ئاماژه مان پيداوه، له م ليكولينه وهيه دا ميتودىكى رهخه يى تايهت گيراوه ته بهر، كه ئه وىش برىتييه له (هيرمنيوتيكى بوونگه رايى) و له شوينى پيوستيشدا له رېگه ي ئاوته كرده وه (فينومينولوجياى هايدىگه رى) سوودى ليوه رگيراوه بو پشتراستكردنه وه ديد و بوچوونه رهخه ييه كان، قورساى ههردوو ميتوده كهش دهكه ويته بهشى دووه مى ليكولينه وهكه وه.

گرمانه ي ليكولينه وهكه: ئايا ميژوو چون ده بزويت و مروف له كوئى ميژوودايه؟ ئه م پرسيا ره دهبيته كيشه ي سه ره كى ليكولينه وهكه مان و هه ر له روانگه ي ئه مه شه وه وه لاميكى له م شيوه يه: (ميژوو ئاراسته يه كى راسته هيل نيه و بوون به شيوه يه كى گشتى و بوونى مروفيش به تايهت برىتييه له بزوينه رى سه ره كى ميژوو)، ئه مه دهبيته گرمانه ي سه ره كى ليكولينه وهكه و هه ولى سه لماندنى دهدين، وهك به شيك له ئه نجامه كانى ليكولينه وهكه.

ئامانجى ليكولينه وهكه: به دهر له سه لماندنى گرمانه ي سه ره كى، هاوكات ليكولينه وهكه له هه ولى ئه وهدا دهبيت، له رووى تيورى و پراكتيكى وه جه وهه ر و ماهيه يه ي ميژوو له روانگه ي هارمونه تيزه كردنى بوونگه راييه وه شى بكاته وه و تيشك بخاته سه ر لايه نه نادياره كانى بابه ته كه و روونى بكاته وه.

پيكهاته ي ليكولينه وهكه: ليكولينه وهكه له دوو بهشى سه ره كى پيكهاتوه. بهشى يه كه م له ميانى دوو ته وهردا تيورى وه چه مكى ميژوو دهكات، به وهى ماهيه يه ي ميژوو روون كراوه ته وه وواتر گرنگترين بوچوونى قوتابخانه فهلسه فيه كان له باره ي تيگه يشتن له ميژوو تاوتوي كراوه. بهشى دووه م، كه ئاستى پراكتيكى ليكولينه وهكه يه، چوار ته وهه رى له خوگرتووه. له ته وهه رى يه كه مدا تيگه يشتنى گشتى له باره ي ميژوو له دهق رومانه كه دا خراوه ته روو. له ته وهه ره كانى دواتریشدا هيرمنيوتيزه كردنى سى چه مكى په يوه ست له روانگه ي بوونگه راييه وه بهر كه لكخراوه، له وانه ش: (بهديه اتنى مروف له ناو ميژوودا و ميژوو بزوينى و ههروه ها رزگار كردنى جوانى له ميژوودا). به مهش ليكولينه وهكه دهگات به ئه نجام و له كو تايشدا لىستى سه رچاوه و ژيديره كان به شيوه يه كى زانستى ريك خراون و پووخته يه كيشى به ههردوو زمانى عه ره بى و ئينگليزى بو نووسراوه.

بهشی يهكهم

تيۆريزهى زانستيانهى چهكمى ميژوو

تهوهرى يهكهم / ماهيههتى ميژوو

تائيستا زۆرترين قسه له بارهى زانستى ميژوو كراوه، چونكه هه موو دياردهيهك له ژياندا ميژووى ههيه، ئەمهش دهگه پريتهوه بۆ ئەوهى كه بوون له كاتدايه و هه ره له كاتيشدا جيهان و ژيان بوونىتيى خۆيان دهسهلمينن، كهواته ميژووى بوون لايهنى ئونتۆلۆجىكى ميژووه، هه ربويه ميژوو بۆ خۆيشى ميژووى ههيه، كه ئەوئيش برىتييه له (ميژووى ميژوو) واته (ئەوديوى ميژوو – Metahistory). (ك.نلوف و اخرون، 2005، ص3).

له سه ره تاييترين پيناسهى ميژوودا دهگوتريت: ميژوو برىتييه له گيرانه وهى رپوداوهكانى رابردوو، يان ((ميژوو واتا كۆمه له رپوداويك، كه له رابردوودا رپويانداوه.)) (عهلى شهريعهتى، 2016، ل15)، بهلام ئەمه واتاي تهواوى ئەم چهكمه نيه، به تاييهت بۆ ئەم سه ردهمه، كه زانسته مرويههكان بهگشتى و ميژوويش به تاييهتى ههنگاوى گه وهى به ره وپيش ناوه، به ده ره له وهى كايهى (فهلسه فهى ميژوو) *يش به شيكى زۆرى له و تيگه يشتنه رابردووخوازهى ره واندووه ته وه، به وهى رهتى دهكات وه، كه (سنورى ليكۆلينه وهكانى ته نها چاخىك يان سه ردهمىكى ميژوويى ديارىكراو بيت، ههروهك ئەوهش رهت دهكات وه، كه له ته نها كۆمه لگه يهكى ديارىكراو بكۆليت وه، بهلكو بايه خى له وهدايه كۆى به شهكانى جيهان له يهك چوارچيوه دا به رابردووى دوور و كوتايشه وه له خۆبگريت تا ئەم چركه ساتهى كه فهيله سووفى تيدا دهژى يان له وهش تيه پريت و راقه يهكى ويناى بۆ داهاوو دابه زرينيت.)) (محمد جلوب فرحان، 1987، ص13). كهواته به پيودانگى فهلسه فهى ميژوو پيناسهى وردتر، بۆ چهكمى ميژوو به دهسته وه دهدين، بۆ ئەمهش دهبى بزاني، كه ميژوو وهك چهكم له سى ئاستى سه رهكويه وه لى دهروانريت، ئەوانيش:

1. په يوه ندى ميژوو به رابردوو وه.
2. كاريگه رى ئەو رابردوو له سه ر ئيستا و داهاوو.
3. ميژوو وهك ميژوو باوه رى.

* فهلسه فهى ميژوو، دهسته واژه يهكى نوپيه و له سه ردهمى رۆشن گه رى (سه دهى هه زده يه م) ها ته ناراه، ئەم دهسته واژه يه يهكهم جار له له لايه ن فهيله سووفى فه ره نسى فۆلتر، كه نازناوى پيغه مبه رى شۆرشى مه زنى فه ره نساي پي دراوه، به كار ه پي ناوه له كتيبى فه ره نكي فهلسه فى له چوار به رگدا له ساله كانى (1754 – 1750 ز) له راستيدا مه به ستى فۆلتر له فهلسه فهى ميژوو جوړك له ميژوونووسى ره خه يى و شوؤفه يى بوو له سه ر بنه ماي عه فلان ييه ت، له روانگه ي فۆلتر وه ره وتى ميژوونووسى كلاسيك ره وتيكي بينرخ و زمانلووس و پيمانايه، بويه ره خه ي لى ده گرى... دواتر ئەم دهسته واژه يه به كۆمه له مانايه كى تر به كاربرا و سى سال پاش به كار ه پي ناى ئەم دهسته واژه يه له لايه ن فۆلتر وه، فهيله سووفى ئەلمانى به ناوى (هېر ده ر) له ساله كانى (1783-1789 ز) له كتيبه كه پدا به ناو نيشانى (چه ند تيبنييه م له سه ر ميژووى مروى) دووباره به كار ه پي ناى دهسته واژه ي فهلسه فهى ميژووى كرد به باو، به لام هيگل ئەم دهسته واژه يه به مانا جيهانيه كه ي برده ناو ده زگاي فهلسه فهى خۆى و به م جوړه كۆله كه ي فهلسه فهى ميژووى دامه زراند. (بۆ زانيارى زياتر، دهروانريت: داريووش ره حمانيان، 2016، ل11).

لێره دا وێرای جیاوازیی پروانگهی بوچوونه فلسهفیهکان له باره ی چه مکی میژوو، به لام هیچ کام له وانه ناتوانن له جوغزی ئه و سێ ئاسته ی سه ره وه بچنه ده ری، به تایبه ت ئه وه ی که په یوه سته به کاته وه، چونکه دوا جار هه موو قسه کردنی که له سه ر چه مک و ماهیه تی میژوو، هاوکاته به قسه کردن له سه ر چه مکی به رفره وانه تر، که ئه ویش چه مکی کاته، به و پیه ی ته وای ((میژوو به کاته وه به ستره و ته وه.)) (هاشم یه حیا ئه لمه لاح، 2011، ل 21)

په یوه ندی نیوان میژوو و رابردوو، بریتیه له ده رکه وه ته ی گۆراویتی میژوو و جیگیریتی ره هه ندی کاتی رابردوو، واته ((میژوو خۆی له خۆیدا ده رکه وه ته یه کی گۆراوه، به لام رابردوو ده رکه وه ته یه کی جیگیره.)) (ترکی بن فهد ال سعود، 2017، لینک). به و مانایه ی میژوو به پیه ی پندراوه کۆمه لایه تی، سیاسی و ئابووریه جوړاوجۆره کان گۆرانی به سه ردا دیت و ئاراسته ی خۆی ده گۆریت، له کاتیکدا هه ر پیتشه اتیک، که به ناو زه مه ندا تپه رپیت و بووبیت به رابردوو، ئیدی له ژیر کاریگه ری هیه دۆخیکدا گۆرانی به سه ردا نایه ت و به چه سپاوی و وه ک خۆی بو هه میشه ده مینیته وه، به مانای وشه تیده په رپیت و ده بیت به رابردوو.

سه باره ت به ئاستی دووهم، که خۆی ده مینیته وه له کاریگه ریه کانی ئه و رابردوو نه گۆرو چه سپاوه له سه ر هه ردوو ره هه ندی ئیستا و داهاتوو، وه ک چون په یوه ندی نیوان میژوو و رابردوو کیشه ئامیزه، دیسانه وه ئه مه شیان پروانگه یه کی کیشه ئامیزه، چونکه ((میژوو بریتیه له راقه ی رابردوو، به لام له لایه ن ئه وانه ی له ئیستادا ده ژین.)) (حسن مدن، 2016، لینک). واته به بی بوونی ئیستایانه ی مرۆف ئه سته مه بتوانریت له رابردوو تیگه یه ن و به وه ش چه مکی میژوو له تاریکیدا ده مینیته وه. هه ر تیگه یشتنیک له رابردوو، ده که ویته به رده م ئه زموونی هه نوکه بی ئیمه و به وه ش شیوازی بوون و ژیانمان بریار له سه ر چۆنیتی تیگه یشتنمان له و رابردوو ده دات، که له پشتمانه وه به جیمان هیشته وه، هاوکات له گه ل ئه و پرۆسه ی تیگه یشتنه شدا ((میژوو ئه زموونی رابردوو ده خاته سه ر خه رمانی ئه زموونی ئیستامان و ژیانمان پرمایه تر ده کات. پشته ستن به ئه زموونه کانی رابردوو، بریاردانمان له ژیانی پۆژانه دا بو ئاسان ده کات.)) (عه بدولحسه یه ن زه رپنکوب، 2011، ل 37)

به م شیوه یه میژوو کاریگه ری له سه ر داهاتوویشمان ده بیت، واته له دیدی (جه برگه رای میژوو یی) * یه وه ئه و ((میژوو پروباریکه له بی کۆتا رابردوو وه، له ژیانی مرۆفدا له جووله دایه و له سه ر بنه مای یاسای دیاریکراو جووله ده کات. که سیک ئه و پروباره بناسیت، ده توانیت پریره ی ئاینده ی پروباره که به و شیوه ی که پیه په سه نده، دیاری بکات.)) (عه لی شه ریعه تی، 2016، ل 19). به لام له پروانگه ی فینۆمینۆلۆجیه وه ده رده که ویت،

* جه برگه رای میژوو یی یان حه تمیه تی میژوو یی: چه مکی باوه له بواری فلسه فه ی میژوودا و مه به ست لپی ئه وه یه، که ئاراسته ی میژوو له ژیر کاریگه ری کۆمه لیک یاسا و رێساده ئیدی (سروشتی) بن یان (بان-سروشتی) و پرووداوه کانی بوون و ژیان هیه نین به ده ر له ره گه زکی پویست له ره گه زه کانی ئه و سیستمه گشتیه ی که بوون و ژیان ده باته رزه، ئه مه ش تیگه یشتن و بوچوونیکه، ریشه و بنچینه ی میتافیزیکی قوولی هه یه. (بو زانیاری زیاتر، یروانه: محمد جلوب الفران، 2013، ل 13).

که ((میژوو سه‌رله‌نوێ خۆیندنه‌وه‌ی رابردوو له ئیستادا و ئیستایش له رابردوودا.)) (أحمد عبدالحلیم عطیة، 2011، ص 28) ئەمەش پەل دەکێشێت بەرەو پیشبینیکردنی داھاتوو، بەو پێیە هەموو داھاتووێک بریتییە لە وینەیه‌کی تری ئیستای ژیاو، هەروەک (سایمۆن دیۆرنیگ) دەلێت: ((ئەو‌ه‌ی له ئیستادا بوونی نەبێت، میژوویشی نییە و هەر زۆر بەئاسانییش لەبیر دەچیتە‌وه.)) (حسن مدن، 2016، لینک). کەواتە سروشتی پەيوه‌ندی پەهه‌نده‌کانی کات له‌گه‌ڵ میژوو، پیکرا ده‌بنه‌ مایه‌ی دیاریکردنی پیناسه‌یه‌کی خوازاوتر بۆ ئەو چه‌مکه، ((له ئەنجامی لیکۆلینه‌وه له ئیستا و رابردوو ده‌توانین پیشبینی داھاتوو بکه‌ین و ئاراسته و رێژه‌وه‌کانیشی دیاری بکه‌ین.)) (ئیحسان محمەد ئەلحه‌سه‌ن، 2009، ل 17). بەم شێوه‌یه‌ش مرۆف ده‌توانیت هه‌ست به‌ بوون بکات و ده‌رکی خۆی له‌نیو دۆخ و پەهه‌نده جیاوازه‌کانی کاتدا بکات، به‌وه‌ی ((به‌هۆی بیره‌وه‌رییه‌وه له رابردوو تی ده‌گه‌ین، به‌هۆی ئیدارکی هه‌نووکه‌ییه‌وه له ئیستا و به‌هۆی چاوه‌روانیشه‌وه له داھاتوو تی ده‌گه‌ین.)) (رېڤوار سیوه‌یلی، 2016، ل 339). هەر ئەم دۆخه‌یه‌ش به‌و ده‌رئه‌نجامه‌مان ده‌گه‌یه‌نیت، که ((له خۆدی رابردوودا داھاتوو هه‌یه، داھاتووش له ده‌ره‌وه‌ی رابردوووه له‌هه‌مان کاتدا له خۆدی خۆیدا رابردوو له‌خۆده‌گریت، هه‌مان شتیش ده‌رباره‌ی پەيوه‌ندی ئیستا به‌ رابردوو و داھاتوووه پیکه‌وه ده‌وتریت، بۆیه هه‌موو ساتیکی کاتی ئەو سیانه ئەوانیتر له‌خۆ ده‌گریت.)) (کامه‌ران محمەد، 2015، ل 98). کەواته بۆ پیشکه‌شکردنی پیناسه‌یه‌کی هه‌مه‌گیر له پوانگه‌ی تیگه‌یشتنه‌وه بۆ پەهه‌نده‌کانی کات و پەيوه‌ندیان به‌ چه‌مکی میژوووه، ده‌لێن: ((میژوو توێژینه‌وه‌یه‌که له گه‌شه‌سه‌ندنی مرۆف له هه‌موو لایه‌نه‌کانی سیاسی، ئابوری، هزری و پۆحییه‌وه، ئیتر شێوه‌ی دیارده‌و په‌وه‌گه‌کانی ئەو گه‌شه‌سه‌ندنه هه‌رچۆنیک بیت.)) (کامه‌ران مه‌نتک، 2018، ل 17) ده‌شیت بیت. هاوکات میژوو تیکرای ئەو زانیاریانه‌ش ده‌گریت‌وه، که ((په‌يوه‌ندیان به‌ دروستبوونی هه‌موو به‌شه‌کانی گه‌ردوونه‌وه هه‌یه، واته تیکرای تهن و هه‌ساره‌و له‌نیویاندا زه‌وی و سه‌رجه‌م ئەو پووداوانه‌ش له‌خۆده‌گریت، که مرۆف ئەنجامی داو.)) (حسن عثمان، ؟، ص 11) هه‌رچی ئاستی سینییه‌می ئەو تیروانینه‌یه، که ده‌توانین له‌ریگه‌یه‌وه چه‌مکی میژوو بناسین، بریتییە له‌وه‌ی میژوو وه‌ک میژووباوه‌ری پیناسه‌ بکه‌ین، به‌و مانایه‌ی تیگه‌یشتنیکه بۆ میژوو، وه‌ک ئەوه‌ی مرۆف له‌ناو میژوودا ده‌چیت‌وه‌ ناو بوونی خۆی، هایدیگه‌ر گوته‌نی: ((میژوو کۆی هه‌موو ئەو پووداوانه‌یه، که له‌نیو کاتدا گۆرانکاریان به‌سه‌ردا دیت، بیگومان ئەم پووداوانه‌ گۆرانکاری و چاره‌نووسی بوونی مرۆف و که‌لتوریش ده‌گرنه‌وه، که له‌ گۆرانکارییه‌ سروشتیه‌کانه‌وه جیاوازن.)) (مارتین هایدیگه‌ر، 2013، ل 486) به‌م پێیه و هەر له‌ روانگه‌ی بیری هایدیگه‌ره‌وه مرۆف وه‌کوو دازاین ده‌بیت له‌ناو کاتدا بیت و به‌مه‌ش ((میژوو ده‌بیت به‌ روودانیکی دیاریکراوی بوونی دازاین له‌نیو کاتدا.)) (مارتین هایدیگه‌ر، 2013، ل 468).

کورت‌ه‌ی تیگه‌یشتن له‌ چیه‌تی میژووباوه‌ری ئەوه‌یه، که میژوو بریتییە له‌ باوه‌ریبون به‌ ئیراده‌ی مرۆف، واته ((مرۆف بوونی هه‌یه له‌ناو میژوودا، مرۆف سیستیمیک نییه، به‌لکوو ئەوه ئیراده‌ی مرۆفه له‌ناو میژوودا ده‌جوولیت، مرۆف خۆی و کرده‌وه‌کانی خۆی و مانا‌کانی خۆی بۆ کرده‌وه‌کانی، ئەمه میژووباوه‌رییه.)) (ته‌حسین حه‌مه‌غه‌ریب، 2013، ل 123). ئەمەش له‌گه‌ڵ ده‌رکه‌وتنی سه‌رده‌می نویدا سه‌ری هه‌لداوه‌و میژوو به‌ره‌و ئەم

جوړه ليکدانه وهيه ههنگاوی ناوه، که په يوه ندييه کې راسته وځوی به ليکدانه وهی بوونگه راييانه میژو وه هيه و له تهره کانی تری نه می ليکولینه وه يه دا زیاتر په يوه ندييه کې درده که ویت.

تهوهری دوهم/ چه مکی میژو له بهر روښنایی ریبازه فلسه فییه کاندای

ریبازه فلسه فییه کان تیروانی جیاوازیان بو چه مکی میژو هیه، له پیناو تیگه یشتن له م جیاوازیانه ش، پیوستمان به وهیه بگه ریینه وه بو لای فلسه فهی میژو، چونکه وهک (هیگل) ده لیت: له فلسه فهی میژو دا ((هولیک هیه بو نه وهی نه و گریه میژو به دهستی فهیله سوفان بگریته وه، که میژو نووسان ناتوانن نه و کاره بکن، چونکه زورتر هه ولده دن رووداوه کان بنوسن و بیانکه نه وه.)) (عبدولحسین زهرینکوب، 2011، ل374). که واته ویرای جیاوازیی بوچوونی فهیله سوفان و ریبازه فلسه فییه کان له باره ی چه مکی میژو، به لام چند ریسایه کی گشتی له تیروانین و تیورییه کانیاندا هیه، که هه موویان کوکن له سهری و نه وانیش بریتین له: (بو زانیاریی زیاتر بروانه: ته حسین هه مه غریب، 2013، ل78-84).

1. میژو جوولاه: واته میژو ده بزویت و به ره و جیگه یهک ده پوات و ده گاته شوینیکی دیاریکراو.
2. میکانیزم و بزویت ره کانی نه و جولانه: واته نه وه چ جوړه هیزیکه، پال به ره وره وهی میژو وه ده نیت، تا بگات به و شوینه ی بوی دیاریکراوه؟
3. ریگه کانی به نه نجام گه یشتن: نه و میکانیزم و بزویت ره ی میژو به چ ریگه یه کدا ده پوات و چون و به چ شیوه یهک به نه نجام ده گات؟
4. میژو خاوه ن گیانه: واته میژو بکهره و کات و مروقه کان و کومه لگه ده جوولینیت.

لیره به دوا تیروانیی سهره کترین ریبازه فلسه فییه کان بو چه مکی میژو ده خه یه پروو، که نه وانیش بریتین له: نایدیالیزم (نمونه گه رای،) ماتریالیزم (ماده گه رای)، نیگزستانسیالیزم (بوونگه رای)، که نه مه ی دوا بیان ناوه روکی پراکتیکی باسه که ی نیمه له خوده گریت.

یه که م/ تیروانیی نایدیالیزم بو میژو

نایدیالیزم (Idealism) یان نمونه گه رای، یه کیکه له ریبازه سهره کییه کانی فلسه فه و ((جهخت ده کاته وه له گرنگی روچ و دهر وون له ژیاندا وهک له ماده و جهسته و جووله، له م روو هیشه وه نایدیالیزم پیچه وانیه ی ماتریالیزم و ریبازیکی روچه رای.)) (صفاء عبدالسلام جعفر، 1998، ص27). فهیله سوفی نه لمانی (جوړج فیله لم هیگل) دیارترین فهیله سوفی نایدیالییه، بویه نه گهر بمانه ویت له باره ی فلسه فهی میژو بدوین، به بی ناوه یانی هیگل، کاره که که لیتی گه وره ی تی ده که ویت. هیگل یهک به یهک قوناخ و سهرده مه سهره کییه کانی نیو میژووی فلسه فهی روون کردو وه ته وه. (ریبین ره سول نیسماعیل، 2004، ل88). له مه شدا به شیوه یه کی نایدیالی راقه ی

بۆ میژوو کردوو و پشتی به دیالهکتیک بهستوو، بۆیه فهلسهفه‌ی هیگل به (ئایدیالیزمی دیالهکتیک) دهناسریتیه‌وهو برۆای وایه، ده‌بیت سی ره‌هنده‌که‌ی زهمان (رابردوو، ئیستا، داهاتوو) له‌به‌رچاو بگرین، به‌شیوه‌یه‌ک هه‌موو شتیک له‌ئیستاوه هه‌لده‌قولیت و بۆ ئه‌ویش ده‌گه‌ریتیه‌وه. (زامدار ئه‌حمه‌د، 2017، ل 76). هیگل ئاماژه‌ی به‌وه داوه، که میژوو له‌ بزواتیکی به‌رده‌وامدایه، هه‌ر چرکه‌یه‌ک جیا‌یه له‌ چرکه‌کانی به‌رله‌خۆی، به‌ به‌رده‌وامی به‌شیک له‌و دیارده‌یه‌ی پیش خۆی له‌خۆده‌گریت و دیارده‌ میژووییه‌کان به‌ به‌رده‌وامی ده‌گورین، ئه‌م گۆرانه‌ش له‌سه‌ر دژیه‌کی بنیات نراوه، هه‌ر ئه‌م دژیه‌کیه‌ش وا ده‌کات، مانایه‌ک به‌ ره‌وره‌وه‌ی میژوو بدریت و له‌وه‌ش تی بگه‌ین، که میژوو خۆی به‌ره‌م و به‌ره‌مه‌ینراوه. (بروانه: موفید ئه‌لزهدیدی، 2015، ل 179-180، هه‌روه‌ها: کۆمه‌لێک نووسه‌ر، 2007، ل 210) هه‌روه‌ها هیگل له‌ پیشه‌کی کتێبه‌که‌یدا (فهلسه‌فه‌ی میژوو) تیشک ده‌خاته سه‌ر کاکله‌ی مه‌به‌ستی خۆی و ده‌لێت: ((میژووی جیهان هیچ شتیک نییه، مه‌گه‌ر پیشه‌که‌وتنی وشیا‌ری له‌ ئازادی.)) (پیتیر سینگیر، 2017، ل 40-41) واته‌ هیگل له‌ فهلسه‌فه‌که‌ی خۆیدا ئازادی و بزواتی میژووی به‌یه‌که‌وه گری داوه و به‌مه‌ش ده‌گاته ئه‌و پنته‌ی که بلێت: ((میژوو کیشمه‌کیشیکی به‌رده‌وامی بزواته له‌پیناو گه‌یشتن به‌ رۆحی رها.)) (موفید ئه‌لزهدیدی، 2015، ل 179-180). به‌م شیوه‌یه‌ رۆحی رها گوزارشته له‌ عه‌قله‌راییی گشتی، که جیهان به‌رپۆه ده‌بات، بۆیه له‌ تیروانینی هیگدا ((میژوو به‌سه‌ر کۆی رووداوه‌کاندا ده‌شکیتیه‌وه له‌پروویه‌کی هه‌مه‌کیه‌وه، که له‌ژیر باری زه‌مه‌ندا نییه.)) (قیس حاتم هانی الجنا‌بی، 2014، ل 36). به‌پیی ئه‌م تیروانینه‌ش ((میژوو به‌ هۆی چه‌ند یاسایه‌کی لۆجیکیه‌وه به‌رپۆه ده‌چیت، بۆیه هه‌موو ئه‌وه‌ی واقیعییه، ماقولیشه، فۆرمه‌ میژووییه‌کانی دواتر به‌ده‌یه‌نانی تۆکه‌تری رۆحه‌ رهاکه‌ن، که بالاترینی قوناغه‌کانی بۆ ناسینه‌وه‌ی خود له‌ناو ده‌وله‌تی نه‌ته‌وه‌یی و فهلسه‌فه‌دا ده‌دۆزیتیه‌وه.)) (ئاوات ئه‌حمه‌د، 2003، ل 109) که‌واته له‌ روانگه‌ی دیالیکتیکی هیگله‌وه، ((میژوو به‌رده‌وام به‌ره‌وپیشه‌وه ده‌روات و سه‌ره‌له‌دانی کۆمه‌لگه‌ی بۆرژوازی به‌حه‌تمی و دواقوناغی میژوو داده‌نیت.)) (مه‌مه‌د که‌مال، 2016، ل 73).

لیره‌شه‌وه چه‌مکیکی نوی هاتووته نیو لیکۆلینه‌وه فهلسه‌فیه‌کانی میژوووه‌وه، که به‌ چه‌مکی (کۆتایی میژوو) ناسراوه‌و لای زۆر فه‌یله‌سووفی تریش باسی لی کراوه، تا له‌ دواتردا (فۆکۆیاما) ئه‌م چه‌مکه‌ی گه‌شه‌پیدا و بلاوی کرده‌وه، به‌وه‌ی کۆتاییهاتنی میژوو له‌ سیستمی لیبرالیزمی رۆژئاواییدا ده‌بینیتیه‌وه. (بروانه: (أ) قیس ناصر راهی، 2017، ص 36-39 و ص 49... (ب) فرانسیس فۆکۆ یاما، 2011). که‌واته مه‌به‌ستی هیگل له‌ میژوو، میژوو و رده‌کان نییه، مه‌به‌ستی ئه‌و میژووی گشتی یان جیهانییه، ئه‌وه‌ش ئه‌رکی عه‌قلی فهلسه‌فه‌یه، که میژووی جیهانی به‌ واتایه‌کی ته‌واو بنا‌سینیت. (داریوش ره‌حمانیان، 2016، ل 96).

دووم/ تېروانینی ماتریالیزم بۆ میژوو

ماتریالیزم (Materialism) یان مادده‌گه‌رایی ((هه‌روهک به‌رامبه‌ره مه‌زن و دیرینه‌که‌ی، ئایدیالیزم، په‌وتیکی کۆن و مه‌زنی فه‌لسه‌فیه، به‌لکوو پیده‌چیت دیرینتر و مه‌زنتریش بیت، چونکه پشت به هه‌لسه‌نگاندنیکي راسته‌قینانه‌ی شته‌کان ده‌به‌ستیت.)) (ئۆته بیۆمه، 2003، ل 213). دیدگای فه‌لسه‌فیی ماتریالیزم له‌سه‌ر بنه‌مای ماددی، بوون و ژیان لیک ده‌داته‌وه و به‌م پینیه‌ش ((مادده له په‌ره‌سه‌ندنێ به‌رده‌وامدایه و ئەم په‌ره‌سه‌ندنه خۆبه‌خۆیه‌ش به‌ده‌ره له هه‌ر عه‌قلیکی هه‌مه‌کی و گشتگیر و هیچ خالقیکیش له‌پشتی ئەمه‌وه بوونی نییه و هه‌موو شته‌کانیش له رپه‌هوی په‌ره‌سه‌ندنیکي سروشتیدان.)) (قیس حاتم هانی الجنابي، 2016، ص 87). له‌گه‌ل ناوه‌یتانی ماتریالیزمدا ناوی (کارل مارکس)مان به بیردا دیت، چونکه سه‌رجه‌می فه‌لسه‌فه‌ی مارکس له‌سه‌ر بنه‌مای ماتریالیزم دارپژراوه‌وه له‌مه‌شدا پشتی به لۆجیکی دیالکتیکی به‌ستوه و ئەمه‌شی له هه‌یگه‌وه بۆ ماوه‌ته‌وه، هه‌روهک باوه‌وه ده‌گوتریت، فه‌لسه‌فه‌ی ماتریالیستی مارکس بریتیه له هه‌لگێرانه‌وه‌ی فه‌لسه‌فه‌ی ئایدیالیستی هه‌یگه‌ل، ئەمه‌شی له داهیتانی دوو چه‌مکی نویدا به‌رجه‌سته کردوه، که بریتین له: ((ماتریالیزمی دیاله‌کتیک و ماتریالیزمی میژوویی.)) (بروانه: ستالین، 2007، ص 56)، که ئەمه‌ی دوايان (ماتریالیزمی میژوویی)* په‌یوه‌ندی به‌م باسه‌ی ئیمه‌وه هه‌یه و ((مارکس تیگه‌یشتنی خۆی بۆ ماتریالیزمی میژوویی، وه‌ک ماتریالیزمیکي سه‌رله‌نوی بنیاتراو و تېروانینیکي نوی بۆ تیگه‌یشتنی میژوو ده‌ناسینیت.)) (ت.ز. لافین، 2017، ل 439). ئەمه‌ش خۆی له‌خۆیدا واتای ((په‌یره‌وه‌کردنی گشت بیروباوه‌ره سه‌ره‌کیه‌کانی ماتریالیزمی دیاله‌کتیکه به‌سه‌ر ژیانێ کۆمه‌لایه‌تیدا.)) (ف. پۆدۆستنی و یاخوت، ف. پۆدۆستنی و سبیزگین، 2007، ل 181). مه‌به‌ستی مارکس له (کاریگه‌ری به‌سه‌ر ژیانێ کۆمه‌لایه‌تیدا) ئەوه‌یه، که چینه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان هه‌میشه له مملانیی به‌رده‌وامدان، به‌مه‌ش رپه‌هوی میژوو له قوناغیکه‌وه بۆ قوناغیکي تر ده‌په‌رته‌وه و مملانیی نیوان مرۆقه‌کان به‌رقه‌رار ده‌بیت، هه‌ربۆیه ماتریالیزمی راسته‌قینه لای مارکس له‌ویوه ده‌ست پیده‌کات، کاتیک ((په‌یوه‌ندی کۆمه‌لایه‌تی مرۆف و مرۆف ده‌کاته بنه‌مای تیوره‌که‌ی خۆی...)) (هیربه‌رت مارکوزه، 2016، ل 96). هه‌روه‌ک مارکس خۆیشی له‌م باره‌یه‌وه ده‌لیت: ((ئه‌گه‌ر بروانینه میژوو بریتیه له مملانیی چینه‌کان، ئەو چینه‌ی مولک و سامانی هه‌یه ئەو فه‌رمانه‌ه‌وایی ده‌کات، ئەوه‌شی حوکم ناکات فه‌رمانه‌ه‌وایی به‌سه‌ره‌وه ده‌کریت، بۆیه مملانییه‌که له‌نیوان ده‌سه‌لاتدار و کۆیله‌کان، دواتر له‌نیوان سه‌رمایه‌دار و کریکاردايه.)) (موفید ئەله‌زهدی، 2015، ل 183). هه‌ر به‌م پیودانگه مارکس رایده‌گه‌یه‌نیت، که سه‌ره‌تای ده‌ستپیکي میژوویی مرۆقايه‌تی به کۆمۆنه‌ی سه‌ره‌تایی (کۆمه‌لگه‌ی سه‌ره‌تایی بی چین) ده‌ستی پی کردوه‌وه له‌رینگه‌ی حه‌تمیه‌تی میژوویییه‌وه ده‌گات به کۆمۆنه‌ی کۆتایی (کۆمه‌لگه‌ی کۆتایی بی چین)، لی‌ره‌شه‌وه میژوو به‌سه‌ر پینج قوناغدا به‌م شیوه‌یه دابه‌ش ده‌کات: کۆمۆنه‌ی

* ماتریالیزمی میژوویی: واته جپه‌جپه‌کردنی لۆژیکي دیاله‌کتیکي به‌سه‌ر په‌ره‌سه‌ندنێ میژوویی کۆمه‌لگه‌دا، به‌ومانایه‌ی سه‌رخانی کۆمه‌لایه‌تی ده‌رئه‌نجامی په‌ره‌سه‌ندنێ ژپرخانه‌که‌یه‌تی، به‌مه‌ش ره‌وشت و ئاکاری کۆمه‌لایه‌تی ده‌که‌وتته ژپر کاریگه‌ری په‌ره‌سه‌ندنێ په‌یوه‌ندییه ئابوورییه‌کانه‌وه، ئەمه‌ی دوايشیان ده‌رئه‌نجامی پيشکوه‌تنی که‌ره‌سته‌کانی به‌ره‌مه‌پنانه. (بۆ زانیاری زیاتر بروانه: ستالین، 2007، ص 18 و 19 و دواتریش).

سهرهتایی، کۆیلایهتی، فیۆدالیزم، سهرمایه‌داری، سۆسیالیزم و له پوونکردنه‌وهی ئەم قۆناغانی میژوویشدا ده‌لیت: ((له کۆمۆنه‌ی سههرهتاییدا خاوه‌نداریتی، ده‌سه‌لات و چین بوونیان نییه و سه‌روهت و سامان هاوبه‌شه، هه‌مووان به‌ره‌مه‌ینه‌رن، هه‌مووانیش مه‌سره‌ف ده‌که‌ن و شیوازی مه‌سره‌فیش یه‌کسانه. له سه‌رده‌می کۆیلایه‌تیدا به‌شیکی کۆمه‌لگه به‌ره‌مه‌ینه‌ره به‌ناوی کۆیله و دیتران مه‌سره‌ف ده‌که‌ن. له‌م قۆناغه‌دا ده‌سه‌لات و چین بوونیان هه‌یه. له قۆناغی فیۆدالیدا ئاگاكان له سه‌رووی کۆمه‌لگه‌وه‌ن و له‌به‌رانبه‌ردا وه‌رزیره‌کانن، که ره‌وشی ژیانیان له‌ئاست سه‌رده‌می کۆیلایه‌تی تارا‌ده‌یه‌ک باشتره، پاشان قۆناغی سه‌رمایه‌داری (بۆرجوازی) دیت، که له‌سه‌ر بانه‌مای بازرگانی و پیشه‌سازی توکمه‌کراو دیته ئاراوه‌و به‌هۆی فراوانخوازی خاوه‌ن کار له‌نیوان خاوه‌ن کارو کریکار (پرۆلیته‌ر) که‌لین و جیاوازی دروست ده‌بی و له ده‌رئه‌نجامدا کریکاره‌کان شو‌پش ده‌که‌ن و سه‌رمایه‌داری له‌ناو ده‌به‌ن و سیستمی سۆسیالیزمی سه‌رده‌خه‌ن.)) (داریوش په‌حمانیان، 2016، ل 102) به‌م چه‌شنه، (ئه‌نگلس) -هاورپی هه‌ره‌ نزیکي مارکس- ئه‌وه‌ی پوون کردووه‌ته‌وه، که ((به‌پیی بۆچوونی مادده‌گه‌رایانه‌ی میژوو، په‌گه‌زی گرینگ و دیاریکه‌ر له میژوودا دوا‌جا به‌ره‌مه‌ینه‌ن و به‌ره‌مه‌ینه‌وه‌ی ژیا‌نی راسته‌قینه‌یه.)) (تیری ئیگلتون، 2008، ل 30).

که‌واته ماتریالیزمی میژوویی له‌سه‌ر دوو بانه‌مای سه‌رکی به‌نده و خۆی راگرتووه، ((یه‌که‌میان جه‌بری میژوو یان سووربوونی میژوویی و دووه‌میش له‌سه‌ر بانه‌مای هۆکاری ته‌واو، واته ئابووری: به‌ره‌مه‌ینه‌ن = ئامیره‌کان، سه‌رچاوه‌و په‌یوه‌ندییه‌کانی به‌ره‌مه‌ینه‌ن.)) (عه‌لی شه‌ریعه‌تی، 2016، ل 144). به‌و مانایه‌ی ماتریالیزمی مارکسیستی ((له‌سه‌ر بانه‌مای پرۆسه‌ی کارو کارتیکردنی میژوویی مرو‌ف و کۆمه‌ل، مرو‌ف و سروشت دامه‌زراوه)) (جان فریفل، 2006، ل 46)، هه‌ربۆیه له‌په‌رته‌ی ئەم دنیا‌بینیه‌ی ماتریالیستییه‌وه، ئه‌و تیروانینه هیومانستییه‌ی پیشوو په‌ت ده‌کرته‌وه، که مرو‌فی وه‌ک بوونه‌وه‌ریکی ته‌ماشاکه‌رو ده‌سته‌وه‌ستان له‌هه‌مبه‌ر دیارده، ده‌رکه‌وته‌و پیدراوه جیاوازه‌کانی بوون و ژیا‌ن ده‌بینی و هه‌له‌سه‌نگاند. به‌م شیوه‌یه‌ش له چاوی ماتریالیزمی میژوویییه‌وه، که ((زانستی دۆزینه‌وه‌ی یاسا زاله‌کانه به‌سه‌ر گۆرانا‌کارییه میژوویییه‌کاندا.)) (داریوش په‌حمانیان، 2016، ل 102)، سه‌رجه‌م میژووی جیهان جگه له به‌ره‌می مرو‌ف له‌په‌رته‌ی کاری خۆیه‌وه، شتیکی تری ئه‌وتۆ نییه.

سێیه‌م/ تیروانینی بوونگه‌رایی بۆ میژوو:

(ئێگزیستانشیالیزم) (Existentialism) یان بوونگه‌رایی له‌خودی خۆیدا فه‌لسه‌فه‌یه، نه‌ک په‌رته‌ی یان قوتابخانه‌یه‌کی فه‌لسه‌فی، وێرای هه‌موو ئه‌مانه‌ش سارته‌ر بوونگه‌رایی وه‌ک (فه‌لسه‌فه‌یه‌کی مرو‌فایه‌تی) ناوده‌بات، به‌مه‌ش ئه‌رکی یه‌که‌می ئەم فه‌لسه‌فه‌یه بریتی ده‌بیت له‌په‌شخستنی بوونی مرو‌فی به‌سه‌ر ماهیه‌ته‌که‌یدا. (پروانه: (أ) ئومید حه‌مه‌ عه‌لی، 2015، ل 160. (ب) ئۆته بیۆمه، 2005، ل 150-152. (ج) جان بول سارتر، 1964، ص 7) له‌م ده‌لاقه‌یه‌وه تیروانینی بوونگه‌رایی بۆ چه‌مکی میژوو، دا‌پراو نییه له‌ تیروانینی ئه‌و فه‌لسه‌فه‌یه بۆ بوونی مرو‌ف، به‌ومانایه‌ی مرو‌ف لای بوونگه‌راکان چه‌قی هه‌موو شتیکه و مرو‌ف ده‌که‌ن به‌ سه‌ربه‌ن (منطلق) بۆ

تیگه‌یشتن له ههر چه‌مک و ده‌رکه‌وته و دیارده‌یه‌کی ناو جیهان و به‌بێ ئه‌وه هه‌یچ پ‌وانینیکی بوونگه‌رایانه له‌باره‌ی هه‌یچ چه‌مکیکه‌وه دانامه‌زیت، ههر بۆیه ((ناسینی مرۆف، به‌هه‌موو ئه‌و واتایانه‌ی که وشه‌که له‌خۆی ده‌گریت، کرۆکی تیگه‌یشتنی راستیه‌کانی میژوو، به‌په‌یچه‌وانه‌شه‌وه نه‌ناسینی مرۆف ئاسته‌نگیکی گه‌وره ده‌بیت له‌ریگه‌ی په‌یبردنمان به‌ راستیه‌ میژوویه‌کان.)) (ع‌لی ع‌یزه‌ت بیگۆف‌یج، 2002، ل 47-48) که‌واته میژوو به‌بێ بوونی مرۆف هه‌یچ نه‌گه‌ریکی ده‌رکه‌وتنی له‌نیو جیهاندا نییه، هه‌روه‌ک (قیله‌یلم دیلتا) ب‌روای به‌وه‌یه، که ((میژوو دیارده‌یه‌کی مرۆیه‌وه ههر له‌به‌ر ئه‌مه‌ش لیکۆلینه‌وه‌ی میژوو به‌ زانستیکی مرۆیی له‌قه‌له‌م ئه‌دریت.)) (جۆن ماکوری، 2005، ل 251). لێره‌شه‌وه ئه‌و مشتومره‌ی له‌فله‌سه‌فه‌ی میژوودا، له‌باره‌ی میژوو له‌نیوان تا‌که‌که‌س و کومه‌لدا هه‌یه، لای بوونگه‌راکان یه‌کلایی ده‌بیته‌وه، واته‌ فله‌سه‌فه‌ی بوونگه‌رایي که‌ره‌سته‌ی پ‌یویست ده‌خاته به‌رده‌ستی ئه‌وانه‌ی له‌پ‌وانگه‌یه‌وه بێرده‌که‌نه‌وه، بۆیه به‌ راده‌یه‌کی یه‌کلاکه‌ره‌وه توانایان به‌سه‌ر وه‌لامدانه‌وه‌ی ئه‌وه پرسیاره‌دا ده‌شکیت، له‌وه‌ی ((ئاخۆ تا‌که‌که‌س ده‌توانیت میژوو دروست بکات یاخود کومه‌ل پۆلی له‌ دروستکردنی پ‌وودای میژووییدا هه‌یه؟)) (سه‌لام عه‌بدولکه‌ریم، 2009، ل 27). هۆی ئه‌مه‌ش ده‌گه‌ریته‌وه بۆ ئه‌وه‌ی که بوونگه‌رایي خۆی له‌خۆیدا فله‌سه‌فه‌یه‌که به‌ ئاراسته‌ی تا‌که‌گه‌رایي بوونی مرۆیی کار ده‌کات، به‌و مانایه‌ی بۆ تیگه‌یشتن له‌ بوونی مرۆیی، له‌خودی تا‌که‌که‌سه‌وه ده‌ست پ‌ی ده‌کات و ئه‌وجا به‌ره‌و کومه‌ل ده‌چیت، به‌مه‌ش سارته‌ر له‌باره‌ی سروشتی مرۆیه‌وه له‌نیو په‌وتی میژوودا ده‌ل‌یت: ((داکه‌وتی سروشتی یه‌که‌مین داکه‌وته و داکه‌وتی مرۆیی چ نییه به‌ده‌ر له‌ ته‌نها ره‌گه‌زیکی داکه‌وته سروشتیه‌که، بۆیه ده‌بیت دان به‌ راستیه‌ میژووییدا بنین.)) (جان بول سارتر، 1964، ص 80)

له‌م پ‌وانگه‌وه ده‌بینین (کارل یاسپه‌رز) -وه‌ک یه‌کیک له‌ گه‌وره‌ فله‌سه‌فوانی بوونگه‌را- جه‌خت له‌وه ده‌کاته‌وه، که هۆشیاری میژووی په‌یوه‌ندی به‌ پ‌وودا و داکه‌وته‌کانیه‌وه نییه، به‌ل‌کوو پ‌اله‌وانیتی تا‌که‌که‌سه‌کان ئه‌و هۆشیارییه‌ دیاری ده‌کات و ئه‌گه‌ر تا‌که‌که‌س بوونی نه‌بیت، هه‌یچ مانایه‌ک بۆ بوونی پ‌ووداوه میژوویه‌کان نامینیته‌وه. (ده‌ر‌وانریته‌: محمد سلیمان حسن، 2008، ص 104-105) به‌م شیوه‌یه له‌ تیروانینی بوونگه‌راییدا بۆ چه‌مکی میژوو، وه‌لامی ئه‌و پرسیاره‌ش ده‌دریته‌وه، که لای هیگل سه‌رنج ده‌دریت، به‌وه‌ی له‌کاتیکدا ((بیرۆکه‌ی ره‌ها له‌نیو میژوودا به‌رجه‌سته ده‌بیت، به‌لام ئایا ئه‌و بیرۆکه‌یه‌ بیرۆکه‌یه‌کی مرۆفانه‌یه؟ میژوو له‌پشت پرۆژه تایبه‌تییه‌کانی به‌خته‌وه‌ری تا‌که‌که‌سه‌دایه. له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا ئایا ئه‌و میژوو ده‌سکردي مرۆفه، که ده‌بیت پ‌ییه‌وه پ‌ابه‌ند بیت و دانی پ‌یدا بنیت؟ یان ته‌نیا بریتییه له‌ به‌رجه‌سته‌بوونی بیرۆکه، ئه‌و بیرۆکه‌یه‌ی خۆی هه‌رگیز میژووی نییه، به‌ل‌کوو ته‌نیا له‌ریگه‌ی مرۆفه‌وه ده‌بیته‌ پ‌یداویستی و پ‌ووده‌دات.)) (کومه‌لیک نووسه‌ر، 2007، ل 276)

له‌کاتیکدا مرۆف وه‌ک پ‌یکهاته‌ی سه‌ره‌کی میژوو ناکامل و ناته‌واو بیت و پرۆژه‌یه‌ک بیت هه‌میشه له‌خۆته‌واوکردندا بیت، که‌واته میژوویش بۆخۆی ده‌رکه‌وته‌یه‌کی ناته‌واو و ناکامله و پ‌یبه‌پ‌ی به‌ره‌و خۆپ‌کردن ده‌چیت، ئه‌مه‌ش ده‌که‌ویتته‌ سه‌ر شیوه و شیوازی ئه‌و ژيانه‌ی که بوونی مرۆیی ده‌یژی، ههر بۆیه فله‌سه‌فوه

بوونگه راکان ده‌لین: ((مرۆف به ویستی خۆی نه‌هاتۆته نیو بوون، به‌لام ده‌توانیت به ویستی خۆی بوونیتیی بسه‌لمینیت، ئەمه‌ش وه‌ک سه‌ره‌تا و سه‌ره‌داویک بۆ تیگه‌یشتن له چه‌مکی میژوو ئەژمار ده‌کریت.)) (زامدار ئەحمه‌د، 2017، ل104)

به دیوکی تردا به هۆی ئەوه‌ی که بوونگه‌راییی هیچ مه‌به‌ستیکی پوون و ئاشکرا بۆ ژیان و بوون نابینیته‌وه، واته ((ژیان هیچ مانایه‌ک و ستراکتۆریکی زه‌رووری نییه. مرۆف ژیان ده‌کات وه‌کوو ئینتیمایه‌کی رادیکال و ئازاد...)) (جۆرج لۆکاچ و ئەوانیتر، 2018، ل20) بۆیه ئەم تیروانینه‌ش له‌وه‌وه سه‌رچاوه‌ی گرتووه، که وه‌ک هایدیگه‌ر پپی وایه، مرۆف بوونه‌وه‌ریکه فریدراوته نیو بوونه‌وه و له‌ویدا پرۆژه‌کانی خۆی داده‌مه‌زینیت. (ده‌روانریته: مارتین هایدیگه‌ر، 2013، ل263)

میژوو له پوانگه‌ی پووچیتیی بوونگه‌رایانه‌ی ژیان‌وه‌ ده‌رکه‌وته‌یه‌کی بیهووده‌یه و هیچی تیدا به‌سه‌ر نییه، به‌لام له‌گه‌ل ئەوه‌شدا مرۆف به تیگه‌یشتنه کامۆبییه‌که‌ی ده‌بیت یاخی بیت له‌و پووچیتیی و بیهووده‌یی و ژیان‌ی خۆی درێژه پبیدات، به‌مه‌ش میژووی مرۆفایه‌تی به‌رده‌وامی به‌خۆی ده‌دات. لیره‌وه بوونگه‌راکان باس له‌وه ده‌کن، که ((مرۆف بیه‌ویت یان نه‌یه‌ویت، بوونه‌وه‌ریکه له چوارچیه‌ی کاتدا ده‌ژی، ده‌شی بلین بوونه‌وه‌ریکه له‌کاتدا ده‌ژی ئەگه‌ر هه‌ر نه‌لین ئەو خۆی کاته!)) (زه‌که‌ریا ئیبراهیم، 2013، ل122) که‌واته مرۆف وه‌ک بوون ((سه‌ر به کاتیتیی بوون به گشتییه و... راسته‌قینه‌یه‌کی له کات به‌ده‌ر نییه.)) (مه‌مه‌د که‌مال، 2014، ل179). بۆیه ئەم بوونه مرۆبییه له‌ناو کاتدا به‌نیگه‌رانیه‌وه ده‌رده‌که‌ویت، چونکه ئەو له‌و دۆخه تیده‌گات، که بوونی ئەو به‌ره‌و مه‌رگه، هه‌ر بۆیه فه‌یله‌سوفی بوونگه‌را ده‌لینت: ((په‌سه‌ندی ده‌که‌م، که من بوونی خۆم، به‌لام ئەم بوونه بیهووده‌یه. بوون وه‌ک بوونیک میرویی، روونکردنه‌وه‌ی قورسه و به‌گشتی بیهووده‌یه، هه‌ر یه‌کینک له ئیمه‌ ته‌نیا لیره‌یه، بۆ ئەم زه‌مه‌ن و شوینه هه‌ل‌دراوه.)) (ت.ز. لافین، 2017، ل502)

سارته‌ر باس له چه‌ند چه‌مکیک ده‌کات، کاریگه‌رییان له‌سه‌ر میژوو و بوونیتیی مرۆف له‌ناو میژوودا ده‌کات، هه‌ر له‌ویوه ده‌یه‌ویت بوونیک په‌سه‌ن بکاته ئامانجی ژیان، په‌سه‌نیتیی بوونیکه، که له دۆخی په‌مه‌کی و گۆتره‌یی په‌وتی میژوو ده‌رده‌چیت. واته بوونیکه ده‌سته‌وه‌ستان و گریدراوی په‌وتی گۆتره‌یی میژوویی نییه. ئیدی ئەم ده‌رچوونه له‌ریگه‌ی گه‌ران به‌دووی په‌سه‌نیتیدا چر ده‌بیته‌وه. (زامدار ئەحمه‌د، 2017، ل104). ئەم په‌سه‌نیتیی مرۆفیش په‌یوه‌سته به چۆنیتیی هه‌لبژاردن و بریاردانه‌وه، که هه‌ردوو ئەم چه‌مه‌که له په‌یوه‌ندیان له‌گه‌ل چه‌مکی ئازادیدا، واته مرۆف له‌ریگه‌ی ئازادیه‌وه بوونی خۆی به‌ده‌ست ده‌هینیت، بۆیه ((فه‌لسه‌فه‌ی بوونگه‌راییی جه‌خت له جیهانی ده‌ره‌کی و ئەو راستییه ده‌کاته‌وه، که مرۆف راسته‌قینه‌ی په‌هایه و ئازادیی مرۆف به‌نده به بوونی خۆی له‌جیهانیکدا، که به نه‌زانراو و لیل وه‌سفی کردوو و مرۆف گه‌مارۆ ده‌دات له‌و په‌فتارانه‌ی خۆی لپی به‌رپه‌سه، هه‌روه‌ها جه‌خت له چه‌مکی ئازادیی مرۆف به چاک و خراپیه‌وه ده‌کات.)) (موفید ئەله‌زه‌یدی، 2015، ل32)

لهكۆی ئهوهی له پوانگهی فلهسهفهی بوونگه راییه وه خرایه پوو، دهردهكهوئیت لهوهی ئیمهی مرۆف ((مهخلوقتیکی میژووین، ههرگیز ناتوانین له رابردوی خۆمان، خۆمان دابرنین و دهبیئت میژوویشمان ههبیئت بو شتهکان و بههۆی دیدی میژوویشه وه کیشه مهعریفی و وجودناسییهکانی خۆمان کهشف دهکهین.)) (تهحسین حهمهغریب، 2013، ل 61-62). بوونی مرۆف ئهوهیه، که ههیه و لهکاتدا خۆی دهردهخات، ههرچی ماهییهتی مرۆفیشه بریتییه لهو رابردوهی که ههیهتی و ههنگاو به ههنگاو پری کردوهتهوه، بۆیه ماهییهتی مرۆف دۆخیکی داخراوه، تا ئهو چرکهساتهی که مرۆف وهک بوون لهناو میژووی جیهاندا دهردهکهوئیت.

بهشی دووهم

هیرمنیۆتیزهکردنی بوونگه راییهانی میژوو له دهقی رۆمانهکهدا

تهوهری یهکهم / پانتایی چهکی میژوو له دهقی رۆمانهکهدا

ههرسی بهرگهکهی رۆمانی (کهشتی فریشتهکان)، کارکردنیکی قووله لهنیو میژووی هاوچهرخي باشووری کوردستاندا، بهلام ئهم کارکردنه به چهشنیکی هونهرییهیه و رۆماننوس بهئاگاییهکی ئیستاتیکییه وه دهستی داوهتی، ههربۆیه (کهشتی فریشتهکان) دهقیکه، پانتاییهکی گهرهی هیرمنیۆتیزهکردنی بوونگه راییهانی میژوو لهخۆدهگریت، بۆئهمهش رۆماننوس لهپێگهی کارهکتهسازیی (سهعید یۆنان)ی بگێرپهوهی پووداوهکانه وه مهبهستهکهی خۆی دهگهیهنیت، کاتیک دهلیت: ((مرۆف نابیت ههمیشه لهسه هیلکی راست بیربکاتهوه، وهک ئهوهی ژیان و جیهان لهسه هیلکی راست جوولابن، که گوايه ریک له رابووردوهیه به رهو داهاوتو دهجوولیت...)) (بهختیار عهلی، 2017، ل 332)، ئهمه راگهیانندی ئهو دیدگا بوونگه راییهیه لههممبه رپهوتی میژوو، که پیکهاتهیهکی ویل و بی ئاراستهیه.

میژووینی رۆماننوس، شیوازه تهقلیدییهکهی تیپه پاندوهه ئهوه به خوینه ر/ وهرگر دهگهیهنیت، لهوهی میژوو و نابینیت، که له خالیکه وه دهستی پیکردبیت و به رهو خالیکی بروات و ئیدی بگات به کۆتایی، به لکوو ئهوهتا ئهم دنیابینیه زیاتر وهک دۆخیک رپون دهکاتهوه دهلیت: ((من چیم به خهیاڵدا دههات دهمنوسی، دهمزانی ئهوهی من تۆماری دهکهم رهنگه میژوونوسه نهخۆشهکان، ئهوانهی وهک کرم بهدوای ههموو راستییهکی بیسوودا دهگه رپن و له خولیاي ئهوهدان میژوو له درۆ پاک بکه نهوه و بیخوینهوه، بچ ئهوهی بزانی که خویندنه وهی ئهوه دهستنوسانهی که له زولمهتی بیسنووری شوینیکی ترسناکدا نووسراوه، هیندهی تر ویلیان دهکات و له دوولای و پرسیاردا و نیان دهکات.)) (بهختیار عهلی، 2017، ل 332). بهم شیویه وهرگری پهيامی دهق، ناتوانیت بهئاسانی خال و پنته میژووویهکانی ناو رۆمانهکه دهستنیشان بکات، وهک ئهوهی لهسه رهزی واقیعدا رپوویانداوه و تۆمارکراون، مهگه ر بهورییهکی زۆره وه بچیته نیو تخووبهکانی دهقه وه، بۆ

ئەمەش پێویستمان بەوەیە کۆد و ئاماژە و میتافۆرە زۆر و ئالۆزەکانی ناو ئەم پۆمانە بکەینەوه و نەینییەکانیان کەشف بکەین، هەرۆک بگێرەوهی سەرەکی پۆمانەکە دەلیت: ((چ هیزیک هەیه بتوانیت لەم هەموو ئالۆزییە، لەم هەموو هیڵە سامناکانەیی تێیدا خەیاڵ و میژوو، جەستە و تارماییەکان، شەیتان و فریشتە تیکەلاو بوو، چیرۆکیک دروست بکات.)) (بەختیار عەلی، 2017، ل332)

پۆماننوس ئەوە پوون دەکاتەوه، کە مامەلەیهکی هونەری لەگەڵ میژوودا دەکات، واتە لە زۆر شوینی گێرێنەوهدا سنوورەکانی خەیاڵ تیکەلاوی گێرێنەوهی میژوویی دەبن و ئەمەش لە ئەنجامی ئەوەوە پوویداوه، کە هەموو پووداوەکان و حەقیقەتە لەیەکتەر جیاوازانەکان تیکەل بەیەکی بوونە و بەمەش هەرگیز ناتوانیت بەو شیوەیهی میژوونوسەکان دەیانەویت بۆیان کۆبکریتهوه، مەگەر هیزی پۆماننوسین لە دەرهقەتی بیت.

لە ئاستیکی تری مامەلەیی پۆماننوس لەگەڵ میژوو و پووداوەکانیدا، قوولبوونەوه و پوچوونە بەنیو دۆخی ناخەکی و نادیاڕی مرۆف، واتە هەولێدان بۆ دەرخیستی دیو شاراوێکەیی تری مرۆف، بۆ ئەوەی بگات بە ناسینی بوونی مرۆیی و بەمەش لیکدانەوه و پاقەیهکی تەواو بوونگەراییانە بۆ میژوویی ئەو بوونە دەدات بەدەستەوه. بۆ ئەمەش هاتوو فریشتەیی وەک میتافۆریکی زمانی بەرکەلک خستوو، تا لەرێگەیهوه پەيامی دەق بە خۆینەر بگەیهنیت. لە راستیدا ئەلتهرناتیقەکانی میتافۆری فریشتە لەم پۆمانەدا بەشیوەیهکی ئەوتۆ زۆر و ئالۆز و پیکچاچوون، کە بەئاسانی هەموو پەرخنەگر و خۆینەریک ناتوانیت پەیی بەریت، چونکە ناوی فریشتە لە پۆمانەکەدا لە کێشان و درێژبوونەوهیهکی تەواوتیدا و چەندین دەلالەتی جیاوازی سەربار کراوه، وەک: ((فریشتە: میکانیکی مەلەکووت، فیتەری خودایی، چاکسازیکی پوچی، ریفۆرمسان، کارگەیی ئومید، بالی نیوێکوژراو یان خنکاووی خۆت، وپێنەیی دەستەجەمعی و چەندین ناوی دیکە...)) دەگریتهوه. (شیرزاد حەسەن، 2013، ل6-7) بەم شیوەیه پۆمانی کەشتیی فریشتەکان، کتیبیکە ((باس لە هەردوو دیوی مرۆف دەکات، دیویکی شەپانگێز و ئەهریمەنە و دیویکی میهرەبان و فریشتەئاسا، دیویکی شەیتان و دیویکی پەحمان، دیویکی بکوژ و دیویکی دژەبکوژ.)) (محەمەد عەبدولستار ئەلبەدری، 2016، ل9)

سەرباری ئەوەی پۆماننوس میژووی کردوو بە بابەتی پۆمانەکەیی، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا کاری ئەو لە (کەشتیی فریشتەکان)دا، بەتەنها بریتی نییە لە کارکردن لەگەڵ چەمکی (زەمەن / کات)دا، واتە زەمەن سەنتەر نییە لە پۆمانەکەدا، بەلکوو کاری پۆماننوس لەگەڵ میژوودا دەبیتە سەنتەر، واتە چۆن و بە چ شیوەیهک لە پۆمانەکەیدا مامەلەیی لەگەڵ میژوو کردوو، بۆیە بەلای ئێمەیشەوه (مانا) دەبیتە سەنتەر، نەک خودی میژوو خۆی وەک ئەوەی لە میژووی پووداوەکاندا دەردەکەویت و خۆیمان بۆ ئاشکرا دەکات. هەر لێرەشەوهیه، کە پۆماننوس دەلیت: ((زەمەن شتیکی خۆی لێ تیک ناچیت، تۆ حسابی بکەیت یان نەیکەیت، ئەو لە حسابی خۆیدا هەلە ناکات، ئەوەشی کە گرنگ و کاریگەرە حسابی زەمەن خۆیهتی نەوهک حسابی من و تۆ.)) (بەختیار عەلی، 2017، ل577).

رۆماننوس به وردی دهركی بهو په یوه ندییه توندوتولهی نیوان چیرۆك و میژوو کردوو، واته هیزی خهیاڵ و گێرانهوه له تۆمارکردنی میژوودا دهخاتهوه پینگهی راستهقینهی خو، ئهوهش کاتیک لهبارهی گێرانهوهی تهواوی چیرۆکی (کهشتی فریشتهکان) هوه دهلیت: ((لههر جیگایهک خهلکی نهتوانن ژیانی خوین بژین، چیرۆک دهبیته هیزیکی راستهقینه، وهک مهخزهنیکی لی دیت، که میژوو ههموو شتیکی خو تیدا ههلهگریت. له ولاتی ئیمه دا چیرۆکنوس رۆلی موزهخانه، رۆلی میژوونوس، رۆلی پاسهوانی حهقیقهت، پاسهوانی خهیاڵ دهگێریت... ئهوهی ئیستا لهسهر شهقامهکان روودهدات بهسهردهچیت، بهلام ئهم چیرۆکه ههموو عهسرهکه لهناو خویدا ههلهگریت.)) (بهختیار عهلی، 2017، ل 613). ههر لهم روانگهوه (سهلیم ئهسغهر)، که بگێرهوهی سههرهکی رووداوهکانی ناو رۆمانهکهیه و راستهوخو دهنگی رۆماننوسی لهپشتهوه ئامادهیه، دهلیت: ((پهپینهوه له سههردهمیکهوه بۆ سههردهمیکه تر به مالی چیرۆکنوساندا دهروات، ئهوانه به ئیستا و ئهمرۆوه خهریکن با خهریکی گهمه بچووهکانی خوین بن، بهلام ئهوهی دهیهویت روو له پاشهپۆژ بکات، پیوسته به کۆمهکی چیرۆکنوسانه... تهنا ئه و میللهتانه داهاتوویان ههیه، که ئهمرۆ چیرۆکی گهرهیان ههیه.)) (بهختیار عهلی، 2017، ل 614). کهواته چیرۆک و گێرانهوه، بهلای رۆماننوسهوه بهشیکی سههرهکین له پیکهاتهی تۆمارکردن و پاراستنی میژوو، ئهمهش ئه و توانامه ندییهی بوونی مرۆف دهسهلمینیت، که ههمیشه بوونگه رایی جهختی لهسهر دهکاتهوه.

تهوهری دووم/ بهدیهاونی مرۆف لهناو میژوودا:

مرۆف له دیدی بوونگه راییهوه، بوونیکه نههاتوو ته دی، واته بوونی مرۆف ناکامله و لهبهردهوامیدایه بهرهو (پرکردنهوهی بوونی خو)، ئهم ناکاملی و بهرهو پرپوون چوونهی مرۆفیش له په یوه ندییه راستهوخودایه به کاتیبوونییهوه لهجیهاندا، کهواته کاملبوونی مرۆف دهگاتهوه سههر کاملبوونی میژوو. ههموو فهیله سووفه بوونگه راکان ((کۆکن لهسهر ئهوهی که مرۆف چیههتییهکی دیاریکراوی نهگۆر و پیشهوختهی نییه. مرۆف بهلای سارتهروهوه له شتی دروستکراو ناچیت. کیرکهگۆریش ههمان بۆچوونی ههیه، کاتیک پیی وایه ناتوانین بوون بۆ کۆمهلیک بیروپرای ئهقلانی رووتینراو کورت بکهینهوه، ههروهها نیچهیش کاتیک دهلیت مرۆف بهرهو بهرزهرۆف ههنگاو دهنیته، بهمهش مرۆف لای ههموویان ناکامل و ناتهواوه.)) (جون ماکوری، 1982، ص 81).

بۆ خستهنپرووی ئهم وینا بوونگه راییه، رۆماننوس بهراوردیکی لهنیوان دیدگای ههریهک له (وهفائیل) و (مهلا مونز) دا کردوو و دنیاینی و تیگهیشتنی ههریهک لهو دوو کارهکتهرهیه لهبارهی بوونی مرۆفهوه خستوو ته روو، ههروهک دهلیت: ((لای مهلا مونزیر ئینسان شتیکی جهوههردار و مانادار و براوه بوو، لای وهفائیل ئینسان شتیکی ههر نههاتوته دی و بهرپوهیه بۆ ئهوهی ههبیته و دروست بیت.)) (بهختیار عهلی، 2017، ل 223). بۆیه کاتیک (عهقید جهنگیز)، (مهلا مونزیری مهلهککوژ) دهستهسههر دهکات و داوا له (هۆشهنگی

بولبوليار) و فریشتهکان دهکات، تۆلهی خۆیان به کوشتن بکهینهوه، یهکیک له فریشتهکان که ناوی (وهفائیل)ه، دهلیت: ((عهقیدی ئازیز، من بهشیک له تۆ بووم و ئیستا لهم دونیایه دا وهک پۆحیکی غهریب و سه رلیشیاو دهژیم، سویندت ددهم، که ئازاری ئەم مروڤه گوناھباره مه ده، سویندت ددهم لیی گه ری با پروات له شاخه کان، له هر جیگه یهک دهیه ویت بژی، ئەوه هاواری منه بۆ تۆ، بانگه وازی منه بۆ تۆ.)) (بهختیار عهلی، 2017، ل 297).

ئەم تیگه یشتنه مروییه -ته نانهت- به رانه ر به کهسانی تاوانباریش له و پروانگه وه دیت، که هیشتا مروڤ نه گه یشتووه به دۆخی کاملی خۆی و به شیوه یهکی به رده وام ئەگه ره کانی گۆرانی تیگه یشتن و دنیا بینه کانی به کراوه یی ده مینه وه وه ده شی ئەوه ی ئەمرو مروڤیکی به د و خراپ و ناچیزه، سبهینی که سیکه ته واو جیاواری لی در بچیت، ئەمه ش مانای ئەوه ده گه یه نیت، که ئیمه ناتوانین به کوشتن و له ناوبردن هیچ که سیک، ئاراسته ی میژوو بگۆرین، چونکه دوا جار میژوو، که بریتیه له کات، به شیکه دانه برای بوونی مروڤه و به له ناوبردن هه ر مروڤیک، ده رگای به ره و پیشه وه چوون به سه ر کاتدا داده خه یین. هه ر له م پروانگه وه، که بوونی مروڤ پیوستیه کی به دینه ها تووه و ده بیت له ناو میژو ودا پیبه پی بگات به خۆی، هه زی مروڤه له نه مری به در ژایی میژووی ژیا نی خۆی، پۆمان نووس له سه ر زاری (کارمهنده زیره که که ی لیوا جهنگیز) وه ده لیت: ((ئیستا ئەگه ر لیمان بپرسن ئاخۆ ده تانه ویت تا هه تا هه تاهه تاهه له م جیهانه دا بژین و بمینه وه و نه مرن یان ئیستا بمرن و بچن بۆ به هه شت، چه ند که س به هه شت هه لده بژیریت؟ دلنیا به زۆر که م، هه مو نه مریمان پی با شتره له وه ی بمرین و بچین بۆ به هه شت. ئیمه ی ئینسان له م سه ر ئه رزه ده ستمان له شتیک گیر بووه. من بۆ خۆم پیم باشه هه زاران سال له ئازاردا بژیم و نه وهک چه ند چرکه یه ک بمرم...)) (بهختیار عهلی، 2017، ل 308). ئەمه ش ئەوه ده گه یه نیت، که مروڤ له وه تیگه یشتووه ئەو خاوه ن بوونیکه ته واونه بووی به ره و کوتاییه، بۆیه هه رگیز نایه ویت ده سته بر داری ژیا نی خۆی ببیت، هه ر لی ره شه وه ده بینین هه میشه مروڤ ده یه ویت پاش مردنیشی ناوی هه ر له ناو میژو ودا بمینه ته وه و ته نانه ت هه رچی هه ول و ته قه لایه کیش که تا ئیستا داویه تی، هه ر له و پینا وه دا بووه، ئەمه ش به پیی قوناغه کانی گه شه ی مروڤ وهک تاک و مروڤایه تیش وهک کۆ، گۆرانکاری به سه ردا دیت، هه ر وهک کارمهنده زیره که که ی لیوا دیسانه وه ده لیت: ((من له و که سانه م که با وه رم به وه یه مروڤ له حه یوانه وه گه شه ی کردووه، به لام ئیستا له و جو ره گه شه وه ستا وه. حه یوان ته نیا له رووی فه سله جی و با یۆلوجیه وه گه شه ده کات، به لام مروڤ له رووی پۆحیشه وه ده چیه پیشی. گه شه کردن له ئاستی با یۆلوجیدا له میژو ودا ته واو بووه، سه روش هیزیکه له ناخماندا چاندو وه تا بتوانین به کۆمه کی ئەو بۆ ژیا نیکه تر بگه رین، بتوانین به ره و شتیکه با شتر له خۆمان سه رکه وین و په ره بستین...)) (بهختیار عهلی، 2017، ل 309)

که واته مروڤ له ناو میژو ودا جه وهه ر و ماهیه ته ی مرویی خۆی پروسه یسه ده کات و ده گاته ئاستی خۆی، به مه ش تاییه ته مندیتی گۆران و نا جیگیری ده دریت به مروڤ تا ئەو ده مه ی بوونیتی خۆی به ده ست ده هینیت، ئەگه رچی بۆیه هه یه هه رگیز نه گاته ئەو ئاسته ی که پیوسته له پڕکردنه وه ی جه وهه ری خۆی و به مه ش مروڤ له ئاستی بوونی نا ره سه ندا (به واتا هایدیگه ربیه که ی) ده مینه ته وه، هه ر وهک پۆمان نووس له خسته پووی دیدی یه کیک له کاره کته ره کانی ناو پۆمانه که ی، که ناوی (دکتۆر نه زمی)یه، ده لیت: ((جه وهه ری ئینسان ئەو شته ونه یه،

که نایگاتی، مرۆف ئه و شته نیه که هیه، به لکوو ئه و شته یه که نابیت و نه بووه و نایه ته دی. جیاوازی نیوان مرۆف و ئازهل لای دکتور له یه ک شتدا بوو، ئازهل ناتوانیت له سنوره کانی ژیا نی خوی دهر بچیت و مرۆف ناتوانیت له سنوره کانی ژیا نی خویدا بمینیتته وه...)) (بهختیار عه لی، 2017، ل382). رۆماننوس له سه ر زاری بگیره وه ی رۆمانه که یه وه، دایه لوگیکی نیوان (عه قید جه نگیز) و (دکتور نه زمی) له باره ی چۆنیته ی پیگه یشتنی مرۆف و کاملبوونییه وه، به م شیوه یه ده گیریتته وه: ((عه قید ده زانی مه به ستم چیه، ده لیم گرنگ نییه من و تو وه ک نه زمی و وه فا و عه مر و زهید بچین یان نا، گرنگ جنسه که یه، مرۆفایه تییه... ده بیت جنسه که ئه و ریگایه بگریت... من ئه وسا ته واو تینه گه یشتم مه به ستم چیه، به لام ئه مرۆ تیده گه م، ده زانم ئه وه ی گرنگه خودی ریگاکه یه، خودی ئه و گه رانه یه به دوا ی جیگایه کدا بشیت بو ئیمه و ئه وان، بو مرۆف و پاشه پوژی. که شتی فریشته کان به ره و ئه و جیگایه ده رۆیشت، به ره و ئه و کیشوهره، ئه و دوورگه یه، ئه و سه رزه مینه نه دۆزرا وه یه.)) (بهختیار عه لی، 2017، ل471).

به م پییه میژووی مرۆفایه تی له روانگه ی بوچوونی بوونگه رییه وه، به ره و ئه و شوینه ده روات، که ده بیت تییدا مرۆفایه تی بگات به لووتکه ی خوی، هر هه مان ئه و سوپه رمانیته یه که نیچه ی ئه لمانی له باره یه وه ده ویت، هه لبه ته ئه مه ش ئه و پیگه یشتن و ئیرتیقایه یه، که رۆماننوس به به رده وای جه ختی له سه ر کردووه، به لام مه رج نییه، سه رجه می مرۆفایه تی بگه ن به و ئاسته له گه شه، به لکوو ته نها ئه وان هه موو قوناغه کان ده برن، که وه ک بوونی ره سه ن ده رده که ون و دوا جاریش به رزه مرۆف (سوپه رمان) ی نیچه بیانه. له لایه کی تره وه و له کاتی دامه زاندنی (جه معیه تی ژیا نه ونه کان) دا، (وه فای ره فعه ت به گ) به ها ورپیا نی خوی ده لیت: ((مرۆف هه زاران سا له بو ئه و یانه ونه خه بات ده کات، ده بیت له سه ر ئه و کولتور و ئیرسه ره سه نه برۆین، به لام به جو ریکی تر، له بری ئه وه ی هه رکه س لای خویه وه بریار بو ته واوی مرۆفایه تی بدات و حوکم به سه ر داها تووی به شه رییه تدا بدات، ئیمه به ئه ندازه ی بچو وکی خۆمان، به ئه ندازه ی بچو وکی شه ره که مان خه ون ده بین...)) (بهختیار عه لی، 2017، ل491). که واته به شیکی تر له به رده وامیدان به سوورانه وه ی میژوو، بریتیه له و خه ون و خولیا یانه ی که مرۆف له ژیا نی خویدا هه یه تی و هه ول بو به دیه اتنیا ن ده دات، هر ئه مه ش وا ده کات له وه ی سوو ری ژیا ن و میژووی دریزه ی هه بیت و تییدا مرۆف به ره و ئامانجه کانی خوی هه نگاو به ره و پیشه وه بنیت.

تهوهری سییهه/ میژووبزویینی بوونگه رایبانه

له پوانگه ی بوونگه رایبیه وه هیچ هیزیک نییه له پشته وه ی میژووه وه توانای به سهر ئاراسته کردنیدا هه بیته، مه گهر ههر بوونی مرۆف خۆی، بوونی مرۆفیش ده که ویتته پیش ماهیه تییه وه، به مهش ئه وه ی که میژوو ده بزوینیته بریتییه له کردار و هه لویست و هه لباردنه کانی مرۆف له ژیان و جیهاندا، واته خودی مرۆف خۆی ئاراسته که ری میژوو وه هاوکات له ناو میژوویشه دایه. به مانایه کی تر ئازادی و یاخیبوون ئه وه دوو هیزه هه لسوورپینه ره ی مرۆفن، که میژوو ده بن به ریوه، چونکه دوا جار هه موو کرداریکی راسته قینه ی بوونی مرۆی په سه ن، وابه سته یه به ئازادییه وه، له وه دا ئه گهر مرۆفیک ئازاد نه بیته، هیزیشی به سهر هیچ رووداویکدا ناشکیته و ئیراده ی ده بیته وه به سفر، هه روه ها وابه سته یشه به یاخیبوونه وه له وه دا، که کاتیک مرۆف ئازادی لی ده ستیندریته وه، به ره و کۆیله بوون ده روات و به مهش ده بیته ده ست بۆ یاخیبوون به ریته، دژ به وه ده سه لاته ی کۆیلایه تی به سه ردا ده سه پیننیته، به مهش مرۆف ده توانیته بگات به بالایی خۆی و بیته به مرۆفی پینگه یشتوو، ئه ویش له و چرکه ساته دا که موماره سه ی ئازادی خۆی ده کات، یان له و چرکه میژووییه دا، که (نا) ی یاخیبوون راده گه یه نیته و به مهش پرسی شو ریشگی ریتی لای مرۆفی بوونگه را له ناو سیاقی میژوودا ده که ویتته کار، به وه ی ((شو ریشگی ئه وه که سه یه، که ئه وه به شه نادیاره ی مرۆف له ده ست جانه وه ره کان پزگار ده کات...)) (به ختیار عه لی، 2017، ل 501). ئه مهش دید و تیگه یشتنی (هۆشهنگی بولبولیار) ه له باره ی شو ریشگی ریتی مرۆفه وه له میژوودا، کاتیک له گه ل (نزار ئیدریس) دا ده که ویتته گفتوگۆیه کی قووله وه له مه ر چه مکیکی له و جو ره. به م پیودانگه ش مرۆف هه میشه خاوه ن بوونیکه هه له کاره، واته مرۆف ناتوانیته به بی هه له کردن دریزه به میژووی ژیا نی خۆی بدات، چونکه بوونی ئه وه هیشتا نه گه یشتوو به که مال، به مهش رۆماننوس ده لیته: ((مرۆف هیچ کات ناتوانیته میژووی خۆی بی هه له ی گه وه دروست بکات، به لام گرنگترین شت ئه وه یه مرۆف بتوانیته له سه ره تا وه ده ست پی بکاته وه.)) (به ختیار عه لی، 2017، ل 604). که واته هیزی ئازادی و یاخیبوون پیویستیان به کۆلنه دان و ته سلیم نه بوونه.

رۆماننوس ویستوویه تی ئه م تیروانییه بوونگه رایبیه له مه ر میژوو، گری بداته وه به پرۆسه ی تیگه یشتن و پرۆسه ی به ره مه هینانی فیکرییه وه، که ته عبیره له ئازادی مرۆف، بۆ ئه مهش له سه ر زاری (کارمه نده زیره که که ی لیوا جه نگیز) وه، به م شیوه یه گوزارشتی لی کردوو: ((هه موو میژووی مرۆف، میژووی تیگه یشتنه له کتیب، له وه زیاتر هیچ شتیکی تر نییه، ئه وه ی تا ئیستا میژووی جوولاندوو، ململانی چینه یه تی یان غه ریزه جنسییه کانمان نین، به لکوو ئه وه جاهیلانه که به هه له کتیبه کانیا ن ته فسیر کردوو، ئه وه جاهیلانه، که مارکس و داروین و فرۆیدیان به هه له ته فسیر کردوو.)) (به ختیار عه لی، 2017، ل 359).

لیره وه میژووبزویینی بوونگه رایبانه ده بیته دۆخیکی مرۆی ئه وتو، که به هه موو پیودانگه کان، دۆخیکی فره ره هه ندی ئونتۆلۆجیکه و قوولتر له وه به هایانه ده رواته ناو بوونه وه، که مرۆفی ئاسایی ده رکی کردوو، بۆیه رۆماننوس ئه م دۆخه ی پشتگوئ نه خستوو وه گری دا وه ته وه به (چیرۆکی ژیا نه له ده ستچوو ه کان) وه، که

ئەمەش چەمکیکی تری فیکرییە لە پۆمانەکەدا و پۆماننوس دایهیناوه و لە ڕینگەیهوه ڕاقەگەری بوونگەرایانە میژووی دامەزراندووه، بەوهی هەموو مەرۆفیک لەناو میژووی خۆیدا، مافی ئەوهی هەیه بیت چیرۆکی ژیانی لەبیرکراوی خۆی بگێریتەوه، هەر بۆیه (دکتۆر نەزمی) وەک یەکیک لە کارەکتەرە سەرەکییەکانی کەشتیی فریشتەکان، دیت و مەبەستی ئەم چەمکە پوون دەکاتەوهو دەلیت: ((ژیانه بەباچووەکان، هەریمیکی ترسناک دەبیت، چونکە لەویدا مەرۆفەکان راستەوخۆ دەتوانن ژیانی خۆیان بە جۆریکی تر ببینن، دەتوانن هەموو یاساکان و ئارەزووکان و پەيوەندییەکان هەلبگێرنەوه، دەتوانن بەتوندی لەگەڵ ژیانی ئیستای خۆیاندا بچنە شەرەوه...)) (بەختیار عەلی، 2017، ل380) مەرۆفی بوونگەرا دەتوانیت میژووی خۆی بەرهو ئەو ئاراستەیهی کە خۆی دەخوازیت، ببزوییت و ئاراستەیی بکات، بەو مەرجەیی دەرکی بە ئازادیی خۆی کردبیت، واتە بوونی پەسەن خاوهنی ئازادیی خۆیهتی و بەتهواوی مانایهوه مومارەسهی دەکات و لەبەرانبەریشدا خۆی بە بەرپرسیار دەزانیت لە هەموو ئەو هەلوێست و بریارو هەلبژاردنەکانی کە لە ژیانی خۆیدا بەرخوردیان لەگەڵ دەکات.

لێرەوه مەرۆفی خاوهن بوونی پەسەن، یان بەرزەمەرۆف، دەبیت هەست بەو ئازادییەیی خۆی بکات، کە لە جەوهەردا خاوهنیتی و هەلگریتی، بۆ ئەمەش دەتوانیت ببیت بە بوونیکی پوودا و دروستکەر لەناو میژوودا، نەک بوونیک بیت، چاوه‌روانی ئەوه بیت، ئەوانیتر پووداوهکان بخولقینن و ئەم تەنها تەماشاکار یان بەشداریکی پاسیڤ بیت، هەرۆک پۆماننوس جەختی لەمە کردووتەوه، کاتیک لەسەر زاری (لیوا جەنگیز) هوه پاش دەرچوونی لە زیندانی حیزب دەلیت: ((بەشی هەرە زۆری مەرۆفەکان مەخلوقی پوودا و دروستکەر نین، بەلکوو جۆره بوونەوه‌ریکن پوودا و دروستیان دەکات، کەسانیکن چاوه‌روان دەکەن بزانی چى پوودەدات...)) (بەختیار عەلی، 2017، ل594) ئەمە بەو مانایە دیت، کە ئەوهی توانای دروستکردنی پووداوی نەبیت لەناو میژوودا، ناشتوانیت بچیتە ناوییهوه و بەشداریی راستەقینە بیت لە بەره‌مه‌یتانیدا، بەمەش ئەم جۆره لە بوون، دەبیت بە جۆره کۆیله‌یه‌ک لە تەرزیکى جیاوان، کە هەرگیز ناتوانیت بەبێ ئەویتر هەنگاوێک لە ژیانی خۆیدا بنیت، هەرۆک پۆماننوس دیسانهوه لەسەر زاری (لیوا جەنگیز) هوه دەلیت: ((ئەو مەرۆفەیی چاوه‌روانی ئەوه دەکات کەسیکی دی ئازادی بکات، هەرگیز ئازاد نابیت، بەلکوو هەر پله‌یه‌کی دی بەسەر پلیکانەکانی کۆیلایه‌تیدا سەردەکه‌ویت...)) (بەختیار عەلی، 2017، ل594).

بەم شیوه‌یه‌ش میژوووبزویینی بوونگەرایانە لە پەيوەندییەکانی لەگەڵ چەمکی (گەڕانەوهی هەمیشەیی) لای نیچە (بۆ زانیاری زیاتر، بڕوانە: (أ) مسته‌فا غالب، 2008، ل45، هەرۆه‌ها: (ب) محەمەد کەمال، 2006، ل207) ئەوهی کە مەرۆفی بالا لە ڕینگەیی ئازادیی و پزگاربوونەوه لە کۆیله‌یه‌تی، ویستی خۆی بۆ ژیان وه‌گەر دەرەخات، ئەمەش لە کاتیکدايه مەرگی خودا راده‌گەيه‌نیت و مەرۆفی بالا دەبیتە خاوهن بوونی بنه‌رته‌یی خۆی و لێره‌شه‌وه دەتوانیت گەڕانەوهی هەمیشەیی بۆ خۆی مسۆگەر بکات، هەرۆک لە پۆمانەکەدا (نزار ئیدریس) لە نیهانی خۆیدا ئەوه پوون دەکاتەوه، کە ((کوتایی هیچ نییه جگە لە دووبارەبوونەوه‌یه‌کی تراژیدی و خویناوی سەرەتا. هەموو چیرۆکیکی گەرە بەردەوام دەگەریتەوه بۆ ریشه‌کانی خۆی، مەرۆف هەر کاریک بکات، هەر ئاراستەیه‌ک

بهبخشیت به جووله و بیرکردنه وهی خۆی، چیرۆکه مهلعونهکان ههردهم پوودهکه نه وه خالی یه که م.) (بهختیار عهلی، 2017، ل 581).

رتهکردنه وهی هه موو ئه و تیروانینانه ی دیکه له باره ی تیگه یشتن له چه مکی میژوو له م پۆمانه دا، ئاماژه یه کی ناراسته و خۆی پۆماننووسه له باره ی ئه وهی که تیروانینی ئه و، پشتبهسته به فهلسه فهی بوونگه رای، ههروهک له سه ر زاری (وهفای رده فعت به گ) هوه ده لیت: ((له ناو هه مووماندا بوونه وه ریکی باشتر له خۆمان هه یه، که ده توانیت میژوو به جو ریکی تر ئاراسته بکات، گه ر ئه و مه خلوقه نه بیت، هه موو ئایدیایه ک، هه موو شو رشیك، هه موو گو رانیک به دۆزه خیکی گه وره تر و ترسناکتر ته واو ده بیت. هه یچ بیریک و دینیک و فهلسه فه یه ک ناتوانیت ژیان باشتر بکات، گه ر مرو ف له ناخی خۆیدا هه یزکی باشتری هه لئه گرتبیت.)) (بهختیار عهلی، 2017، ل 576-577).

پۆماننووس له روانگه ی ئه و تیگه یشتنه بوونگه راییه وه له چه مکی میژوو ده روانیت، که هه یچ هه یزیک نییه بتوانیت ژیان مرو ف به ره و باشتر به ریت و بیگو ریت، ئه گه ر مرو ف خۆی له ناخی خۆیدا هه لگری ئه و بره له باشه و چاکه خوازی نه بیت، به مهش ده مانگه یه نیته ئه و باوه رهی که ((ئه و هه یزه ی که مرو ف ده بیت ژیان خۆی پی بگو ریت، نه له ئاسمانه وه، نه له میژوو وه، نه له سروشته وه دیت، ته نیا و ته نیا له ناو خۆیه وه دیت.)) (بهختیار عهلی، 2017، ل 577)، به و مانایه ی خۆی مرو ف خۆی بزوینه ری ره وتی میژوو و پووداوه کانی ناوی ئاراسته ده کات. لیره شه وه مرو ف به شیوه یه کی به رده وام له ناو میژوو ی ژیان خۆیدا توانای ئه وه ی هه یه، که داها تووی خۆی بگو ریت و به ره و ئه و ئاراسته یه بیبات، که خۆی ده یخوازیت، به لام هه رگیز ناتوانیت ده ستکاری رابردووی خۆی بکات، چونکه رابردووی ئیمه فاکتوری بوونی ئیمه یه و ئه مهش له ده ره وه ی ده سه لاتی هه ر مرو فیکدا یه، ((مرو ف ده توانیت داها تووی خۆی بگو ریت، به لام ناتوانیت رابردووی خۆی ده ستکاری بکات، ده ستکاری کردنی رابردو و له مه حاله گه وره کانه، که هه یچ کات ناتوانین بازی به سه ردا بده ین.)) (بهختیار عهلی، 2017، ل 627).

ته وه ری چواره م / رزگار کردنی جوانی له ناو میژوودا

یه کیک له و کاره کته ره سه ره کییانه ی ناو پۆمانه که، که به رده وام به ر خور دی له گه ل چه مکی میژوودا هه یه (هۆشه نگی بولبولیار) ه. ئه م کاره کته ره خاوه نی تایبه تمه ندییه کی تایبه ته له پۆمانه که دا، به و پێیه ی هه لگری پێشینه یه کی مارکسیستییه، به لام له درێژه ی ژیانیدا مارکسیزم وه ک ئایدۆلۆجیا ئه رزشی به لایه وه نامین و هه ر ئه مهش واده کات له وه ی (هۆشه نگی بولبولیار) که سایه تییه کی ئاشتیخواز بیت و برۆای به شو رشی خۆیناوی نه بیت.

رۆماننوس له ریگهی ئەم کارهکتهروهه ئه و وینهیه مان بۆ دهگوازیتهوه، که چۆن بتوانین ئاراسته میژوو به ئاقاریکی تر دا بهرین، ئاقاریکی که دووربیت له شهروشور و خوینریژی، ههرویه وهلامه ساده و ئاسانهکان بولبولیار قایل ناکهن بهوهی باوهر به دروشمه حازربهدهستهکان بهینیت، وهک ئهوهی که (بهدهربینی خوی) گه مژهکان رازی دهکات. لیرهوه رۆماننوس لهسه زمانی کارهکتهرهکهیهوه دهلیت: ((گهر بکوژین ههموو ئه و مانا ئهخلاقییهی جیهانی لهسه بونیادراوه، هه رهس دههینیت.)) (بهختیار عهلی، 2017، ل 254-255). نهک هه ر ئه وهنده، به لکوو رۆماننوس توانیوهتی ئەم دیده وجودیه تهواوتر بنوینیت و بهمهش دهلیت: ((لههه ر جیگایه کیش کوشتن هه بوو یه کسانێ نامینیت، ئه وه ئه و بازنه بۆش و ئه بهدی و بیچارهیه بوو، که مروّف له ریگایه وه بۆ عه دالهت خه بات بکات. ئه وه گرفتی گه وهی بوونه. به لام کامیان گرنگترن، پاراستنی بیتاوانی و پاکیی مروّف، یان دروستکردنی عه دالهت؟)) (بهختیار عهلی، 2017، ل 137). ئه وهی که زیاتر ئه م تیروانینه بوونگه راییه زه ق دهکاتهوه، ئه و دیالوگی نیوان بولبولیاره، کاتیک له وهلامی (دکتور نه زمی) دا دهلیت: ((مروّف ناتوانیت له سه ر هه یچ پره نسپیکی نه گور بژی. هه ندیک سه رده م هه ن، هه یچ فه لسه فه یه ک تییدا گرنگ نییه، ته نیا یه ک شت گرنگه: چۆن مروّف رزگار بکهین؟ چۆن هه ندیک شت رزگار بکهین، که ته نیا شتن مانای ته واو ده دن به بوون، چۆن ده توانین شتی بکهین، نه بین به به شیک له دابه شبوونه کان، نه بین به بکه ری ناراسته وخوی کاره سات.)) (بهختیار عهلی، 2017، ل 140).

به م چه شنه ده بینین رۆماننوس هه لویستی ئاشتیخوازانهی دوور له شه ر و پیکدادان و خوینریژی له ناو میژوودا، دهکات به مه رجی پاریزگاری و قوتارکردنی جوانی له ژياندا، بۆ ئه مهش (عه قید جه نگیز) هه موو ئه و میژوو ه ره ت دهکاتهوه، که له سه ر بنه مای خوین بونیادراوه و دهلیت: ((مروّفه کان وا راهاتوون، که ته نیا له ریگهی خه باتی چه کدارییه وه ده توانن خوین ئازاد بکه ن، ئه وهی ئازادی هه میشه به جه نگ و کوشتن و ویرانکارییه وه گریدراوه، به شیکی هه میشه یی میژووی مروّف بووه...)) (بهختیار عهلی، 2017، ل 492)، ئەم بۆچوونه له کاتیکدا ده رده بریت، که ئیدی بۆ خوی گه یشتوو ته ئاستیک تییدا به ئه زموونی که سیی خوی ئه و باوه رهی دا هیتاوه و له گه ل هاورینیانی که شتی و جه معیه تی ژيانه وه کاندایه ول ده دات بیکات به به شیک له ژیان و بوونی خوین و ته نانه ت کاریش بۆ ئه وه دهکات، که ئەم جوړه له تیزی ژياندوستی بکات به کلتور.

ئه وهی که مروّف ناتوانیت بۆ هه میشه و به شیوه یه کی به رده وام له سه ر یه ک پره نسپی چه سپاو و نه گور بمینیته وه و هه رگیز لێ لا نه دات، ئه و دۆخه وجودیه یه، که وا دهکات نه توانریت میژووی مروّفایه تی له یه ک سه متی دیاریکراودا قه تیس بکریت و هه ر لیره شه وه خویندنه وه و تیگه یشتنی بوونگه رایانه بۆ میژوو به ره م دیت، چونکه ئه وهی بۆ ئیمه ی مروّف گرنگه، دوا جار بریتیه له جوانترکردنی ژیان تا بتوانین هه یچ نه بیت، که میک له و دۆخه بیهووده یه ی بوونی خویمان ده ربچین، که له بازنه یه کی ناکوتادا هه ر ده سووریته وه ناگات به ئامانج، ئه مهش به و پیه ی که مروّف بوونه وه ریکی فریدراو و جیهیلراوه.

بەم شیۆهیه رۆانینی فەلسەفییانەى ئەم کارەکتەرە لەهەمبەر ژيان لەویدا خۆى دەبینیتەوه، که چۆن بتوانین جوانی ژيان و بوون پزگار بکەین و نەهێلین گەرد بگریت، هەربۆیه کاتیک دیدی فەلسەفییانەى خۆى بۆ (وەفای پەفەت بەگ) رۆون دەکاتەوه، دەلیت: ((ئەوهى مرۆف بەرەوام لەپیناوی شتی پوچدا مردووه، تەنیا شتی پوچ، شتی پوچ و هیچی تر. میژووی ئینسان هەتا یەک شەرى گەرەشى تیدا نییه بیسهلمینیت، که مرۆف لە جەنگەکاندا بۆ شتی گرنگ جەنگیوه.)) (بەختیار عەلى، 2017، ل182).

لە فەلسەفەى بوونگەراییدا ئەوهى که گرنگە و لەپیشەوهى هەموو شتیکهوه دادەنریت، بوونی مرۆییه وەک دەرکەوتەیهکی بوونە گشتییهکه، هەر بۆیه میژوو لای بوونگەرێکان بریتییه لەو میژوووهى که ئەم بوونە مرۆییه لەناویدا دەژیت، بۆیه ئەوهى بتوانیت مانایەک بەو میژوووه ژیاوهى بوونی مرۆیى بدات، تەنیا خۆى لەویدا دەبینیتەوه، که مرۆف لە پیناوی بوونی ئەوانیترا تیبکۆشیت، ئەمەش ئەوپەرى بەرپرسیارەتیی بوونگەراییانەیه، چونکه یەکیک لە پیشمەرجهکانی بوونی مرۆیى رەسەن، بریتییه لە (بوون بۆ- لەگەڵ) ئەوانیترا.

لێرەوه رۆماننوس لە خستنه رۆوی دیدگای کارەکتەرەکهیدا دەلیت: ((ئەوهى مرۆف لەپیناوی ئەوانیترا بمریت یان ئازار بکیشیت، بوونی خۆى بخاتە تەهلۆکهوه، شتیکی بوو لای ئەو لە رەنجی ئینسان بە دواى نان و سامان یان بەختەوه ریدا سروشتیترا بوو. گەمژەیی گەرەشى هەموومانى لەویدا دەبینی، که دەتوانین لەپیناوی وشەگەلى وەک: ولات و میلەت و خودا و خەلکدا بمرین، که تەنیا وشە بوون لای ئەو، کهچی ناتوانین لەپیناوی ئەو مرۆفە راستەقینە و ئەو مەخلوقە زیندووانەدا خۆمان بەخت بکەین، که لەگەلماندا دەژین.)) (بەختیار عەلى، 2017، ل182). هەر بۆیه دەبینین ترس و نیگەرانییهکانی (هۆشەنگی بولبولیار) لەوهى که نەتوانیت جوانییهکانی ناو مرۆف و ژيان بپارێزیت، پەنا دەباتە بەر (لیوا جەنگیز) و لەو کاتەشدا پێى دەلیت: ((عەقید پێویستمان بە خیراییه... پێویستمان بەوهیه که سیک بەزووی یارمەتیمان بدات، گەر وابروات هەموو شتیکی لەدەست دەدەین، هەموو شتیکی، لە ماوهى دە سالی داهاوتودا لەم ولاتە گەرەیهدا، لەم هەریمەدا کەس نابینیتەوه، تۆزیک هەستی هەبیت. لە چەند سالی داهاوتودا، وێژدان، خۆشەویستی، ریز، جوانی هەمووی دەمریت.)) (بەختیار عەلى، 2017، ل184).

ئەم ترسه بوونگەراییه لە مەرگی هەموو شتیکی، ترسه لەو ئایندهیهى که مرۆف بەرەو رۆوی هەنگاو دەنیت و پۆرژەپۆرژ زیاتر لێى نزیک دەبیتەوه، بەوپییهى بوونی مرۆف پەیوهسته بە کاتەوه، واتە ((مرۆف زەمەنداره، هەموو مرۆفیک زەمەنى بوونگەراییانەى خۆى هەیه، ئەم زەمەنەش کۆتاییداره، لەبەرئەوهى مەرگ کۆتایی پێ دینیت.)) (کۆمەلیک نووسەر، 2016، ل12). سەرەتا و کۆتاییش بەشیکن لە کات و کاتیش پیکهینەرى میژوووه، کهواتە بۆ ئەوهى میژوووی بە رەوتی خۆیدا بروات، پێویستمان بەوهیه لە چەمکی کات تی بگەین و ئەمەش وامان لێ دەکات، بزانی بە چ شیۆهیهک وەک بوونیکى رەسەن دەچینه ناو میژوووهوه. هەر بەم شیۆهیهش دەبینین رۆماننوس دەیهویت ئەوه بلیت، که میژوووی مرۆفایهتی بەهۆی سیاسەتەوه ناشرین بووه، بۆ ئەمەش لەرێگەى دوو لە کارەکتەرە سەرەکییهکانی ناو رۆمانەکهیهوه، هەلوێستیکی دژە سیاسەت

داده‌مه‌زینیت، هه‌روه‌ک له‌سه‌ر زمانی (وه‌فای ر‌ه‌ف‌عه‌ت به‌گ) هوه ده‌ل‌یت: ((فریشته مه‌خلوقیکه ناتوانیت له سیاسه‌ت تی بگات، هه‌ر ئه‌وه‌شه ده‌یکات به فریشته، هه‌رک‌ه‌س باش له سیاسه‌ت تیگه‌یشت، دل‌نیابن له جانه‌وه‌ره‌وه نزیک‌تره تا فریشته... ئه‌گه‌ر بۆ یه‌ک چرکه بیر له میژووی ئه‌م دووسه‌د و په‌نجا ساله‌ی مرۆفایه‌تی بکه‌ن، ده‌زانن خراپ‌ترین جانه‌وه‌ره‌کانی دنیا ئه‌وانه بوون، که باش له سیاسه‌ت تیگه‌یشتون.)) (به‌ختیار عه‌لی، 2017، ل 481). رۆماننوس هه‌ر به‌وه‌نده‌وه ناوه‌ستیت، به‌لکوو ئه‌و له‌ریگه‌ی بۆچوونه‌کانی کاره‌کته‌ریکی وه‌ک (دکتۆر نه‌زمی)یشه‌وه دریه‌ی به‌هه‌مان تیروانین داوه و پیی وایه سیاسه‌ت بووه‌ته هوی ناشرینکردنی ژیان و جوانیه‌کانی پیشیل کردووه، بۆیه له‌روانگه‌ی بۆچوونی ئه‌و کاره‌کته‌ره‌وه مرۆف له‌ناو میژووی خویدا ده‌ستی داوه‌ته کوشتنی جوانیه‌کان، چونکه هه‌میشه کاتیک ویستوویه‌تی جوانیه‌ک بپاریزیت، په‌نای بردووه‌ته به‌ر شه‌ر، به‌مه‌ش دیوی شه‌یتانی و شه‌ره‌نگیزانه‌ی خوی ده‌رخستووه، هه‌روه‌ک رۆماننوس ده‌ل‌یت: ((ئینسان بۆئه‌وه‌ی ئه‌و جانه‌وه‌ره تازیه بکوژیت، پئویستی به‌رۆح و هیزی جانه‌وه‌ران هه‌یه، که ئه‌و دووانه‌شی هه‌بوو ناتوانیت ببیته‌وه به‌ مرۆف، ئیدی خویشی بووه به‌ جانه‌وه‌ر، ئه‌وه ئه‌و بازنه شه‌یتانی و داخراویه له‌ناویدا گیرمان خواردووه، ده‌ته‌ویت شه‌ر له‌گه‌ل شه‌یتان بکه‌یت، بۆ ئه‌وه ده‌بیت ببیت به‌ شه‌یتان، به‌وجۆره شه‌یتان تاهه‌تا هه‌تایه خوی به‌ره‌م ده‌هینیته‌وه...)) (به‌ختیار عه‌لی، 2017، ل 427).

ئه‌نجامه‌كان

1. له ده‌قی پۆمانی (كه‌شتی فریشته‌كان) دا مامه‌له‌یه‌کی بوونگه‌رایانه له‌گه‌ل چه‌مکی میژوودا كراوه و تیگه‌یشتنیکی جیاوازی بۆ خراوه‌ته‌ پوو، به‌و پنییه‌ی هه‌ر به‌ ته‌نها (زه‌مه‌ن-سینته‌ری) نه‌كراوه به‌ سیمای پووداوه میژووویه‌كان، به‌لكوو (مرو‌ف-سینته‌ری) وه‌ك چه‌قی پووداوه‌كانی پۆمانه‌كه به‌ركه‌لك خراوه.
2. پۆمانووس توانیویه‌تی له‌ ریگه‌ی كاره‌كته‌رسازییه‌وه‌ ئه‌و مه‌به‌ست و ئامانجه‌ فیکری و فه‌لسه‌فییانه‌ی له‌مه‌ر میژوو هه‌یه‌تی، بخاته‌پوو، واته‌ توانیویه‌تی میژوو وه‌ك بابه‌تیکی هونه‌ری ته‌وزیف بکات، نه‌ك وه‌ك ئه‌وه‌ی كه‌ له‌ پوانگه‌ی میتۆده‌كانی خودی زانستی میژوو خۆیه‌وه‌ لێ ده‌پوانریت.
3. له‌ سی ئاستی جیاوازا میژوو و پووداوه‌كانی ناو میژووی هاوچه‌رخ‌ی باشووری كوردستان له‌ ده‌قی پۆمانه‌كه‌دا به‌رچاو ده‌كه‌ویت، هه‌رسی ئاسته‌كه‌یش له‌ پوانگه‌ی راڤه‌کاریی بوونگه‌راییه‌وه‌ چاره‌سه‌ركراون، ئه‌وانیش بریتین له‌: به‌دیها‌تنی مرو‌ف له‌ناو میژوودا، به‌و پنییه‌ی مرو‌ف بوونگی ناکاملی هه‌یه و هه‌تا چرکه‌ساتی مه‌رگ له‌ هه‌ولی ته‌واوکردنی ئه‌و بوونه‌ی خۆیدا، هه‌روه‌ها ئاستی میژووبزویینی بوونگه‌رایانه، كه‌ له‌مه‌شیاندا دیسانه‌وه‌ هه‌ر خودی مرو‌ف خۆی بزوینه‌ر و داینه‌مۆی میژوووه‌ له‌مه‌شدا ئازادی و یاخیبوون پۆلی خۆیان ده‌گێرن و دواچاریش پزگارکردنی جوانی له‌ناو میژوودا ده‌بیته‌ ئاستی سینییه‌می هیرمنیۆتیزه‌کردنی بوونگه‌رایانه‌ی میژوو له‌ ده‌قی پۆمانه‌كه‌دا.

لیستی سه‌رچاوه‌کان

یه‌که‌م/ به زمانی کوردی

(أ) کتیب

1. ئاوات ئەحمەد، (2003)، *فەلسەفەى خۆرئاوایی، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای سه‌رده‌م، سلیمانی.*
2. ئومید حه‌مه‌ه‌لی (2015)، *کیشه‌ی بوونی مروّف، چاپی یه‌که‌م، ناوه‌ندی ئەندیشه، سلیمانی.*
3. ئۆته بیۆه‌مه (2003)، *فهره‌نگی سوّفیا، وه‌رگێرانی: به‌هروژ حه‌سه‌ن، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای سه‌رده‌م، سلیمانی.*
4. ئیحسان محه‌مه‌د ئەله‌سه‌ن (د)، (2009) *ئیین خه‌لدون و ئۆگست کۆنت، وه‌رگێرانی: دانا مه‌لا حه‌سه‌ن، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای سه‌رده‌م، سلیمانی.*
5. به‌ختیار ه‌لی، (2017)، *کەشتی فریشته‌کان، به‌رگی سییه‌م، چاپی یه‌که‌م، ناوه‌ندی ئەندیشه، سلیمانی.*
6. پیتیر سینگیر، (2017) *هیگل، وه‌رگێرانی: محه‌مه‌د محه‌مه‌د مرادی، چاپی یه‌که‌م، خانه‌ی رینما، سلیمانی.*
7. ت.ز. لاقین، (2017) *له‌ سوقراته‌وه‌ تا سارته‌ر (فەلسەفە بۆ هه‌مووان)، وه‌رگێرانی: ئارام مه‌حمود ئەحمەد، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای ئایدیال، سلیمانی.*
8. ته‌حسین حه‌مه‌غه‌ریب، (2013)، *فەلسەفەى میژوو، چاپی یه‌که‌م، له‌بلاوکراوه‌کانی کتیبخانه‌ی سایه، سلیمانی.*
9. تیری ئیگلتن، (2008)، *مارکسیزم و ره‌خنه‌ی ئەده‌بی، وه‌رگێرانی: عه‌بدولخالق یه‌عقوبی، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای ئاراس، هه‌ولێر.*
10. جان فریفل، (2006)، *تیزه‌کانی مارکس- ئەنگلس له‌باره‌ی ئەده‌ب و هونه‌ره‌وه، وه‌رگێرانی: فوئاد مه‌جید مسیری، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای چاپ و په‌خشی حه‌مدی، سلیمانی.*
11. جوّرج لۆکاچ و ئەوانیتر، (2018)، *ئیکزستانسیالیزم، وه‌رگێرانی: کۆمه‌لیک وه‌رگێر، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای ئایدیا، سلیمانی.*
12. جوّن ماکوری، (2005)، *فەلسەفەى بوونگه‌راییی، وه‌رگێرانی: ئازاد به‌رزنجی، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای نه‌وا، سلیمانی.*
13. داریوش ره‌حمانیان (د)، (2016)، *فەلسەفەى میژوو (چه‌رده‌یه‌ک له‌سه‌ر ده‌سته‌واژه‌ی فەلسەفەى میژوو، بانه‌ماکانی زانستی میژوو)، وه‌رگێرانی: جه‌لیلی مورادی، چاپی یه‌که‌م، ناوه‌ندی توێژینه‌وه‌ی میژوویی جه‌میل پۆژبه‌یانی، سلیمانی.*
14. ریبوار سیوه‌یلی، (2016)، *کتیبی حاجی قادری کۆیی، چاپی یه‌که‌م، ئەکادیمیای کوردی، چاپخانه‌ی پۆژه‌ه‌لات، هه‌ولێر.*
15. ریبین ره‌سول ئیسماعیل، (2004)، *هیگل فەلسەفە و مۆدیرنیزم، چاپی دووه‌م، سه‌نته‌ری نما، هه‌ولێر.*
16. زامدار ئەحمەد، (2017)، *مروّف و میژوو له‌ گوشه‌نیگای مه‌سه‌ود محه‌مه‌ده‌وه، چاپی یه‌که‌م، خانه‌ی چوارچرا، سلیمانی.*
17. زه‌که‌ریا ئیبراهیم (د)، (2013)، *کیشه‌ فەلسەفیه‌کان (کیشه‌ی مروّفه)، وه‌رگێرانی: دێر میرزا، چاپی یه‌که‌م، به‌ریوه‌به‌رایه‌تی خانه‌ی وه‌رگێران، چاپخانه‌ی روون، سلیمانی.*

18. سه‌لام عه‌بدولکه‌ریم، (2009)، ده‌رباره‌ی فه‌لسه‌فه‌ی میژوو و زانستی میژوو، چاپی یه‌که‌م، خانه‌ی چاپ و په‌خشی رینما، سلیمان.
19. عه‌بدولحه‌سه‌ین زه‌رینکوب، (2011)، میژوو له‌ ته‌رازوودا (فه‌لسه‌فه و لۆجیکی میژوو)، وه‌رگیڕانی: د.قادر محه‌مه‌د حه‌سه‌ن، سو‌ران به‌هه‌ ئه‌حمه‌د، چاپی یه‌که‌م، به‌رپۆه‌به‌ریتی خانه‌ی وه‌رگیڕان، چاپخانه‌ی سه‌رده‌م، سلیمان.
20. عه‌لی شه‌ریعه‌تی، (2016)، فه‌لسه‌فه‌ی میژوو، وه‌رگیڕانی: توانا حه‌مه‌د ره‌سول، چاپی یه‌که‌م، ناوه‌ندی سایه، سلیمان، 2016.
21. عه‌لی عیزه‌ت بیگۆفیچ، (2002)، ئیسلام له‌نیوان پۆژه‌ه‌لات و پۆژئاوادا، وه‌رگیڕانی: محه‌مه‌د چیا، ناوه‌ندی رۆشنییر، چاپی دووه‌م، سلیمان.
22. فرانسیس فۆکو یاما، (2011)، کۆتایی میژوو، وه‌رگیڕانی: ئیسماعیل کورده، چاپی یه‌که‌م، به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی خانه‌ی وه‌رگیڕان، چاپخانه‌ی سه‌رده‌م، سلیمان.
23. ف. پۆدۆستنیك و یاخوت، ف. پۆدۆستنیك و سبیزگین، (2007)، فه‌لسه‌فه‌ی مارکسیزم، وه‌رگیڕانی: جه‌لال ده‌باغ، چاپی دووه‌م، به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی خانه‌ی وه‌رگیڕان، سلیمان.
24. کامه‌ران محه‌مه‌د، (2015)، له‌نیوان مرۆف و شوین و کاتدا دیمانه‌یه‌ک بۆ تیگه‌یشتن له‌ میژوو، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی یاد، سلیمان.
25. کامه‌ران مه‌نتک (د)، (2018)، شیکردنه‌وه‌و هارمۆنه‌تیزه‌کردنی میژوو، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی زانکۆی سه‌لاحه‌دین، هه‌ولێر.
26. کۆمه‌لیک نووسه‌ر، (2016)، بوونگه‌راییی رینیاژیکی فیکری و فه‌لسه‌فی، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای سه‌رده‌م، سلیمان.
27. کۆمه‌لیک نووسه‌ر، (2007)، فه‌لسه‌فه‌ی میژوو، وه‌رگیڕانی: رینین ره‌سول ئیسماعیل، چاپی یه‌که‌م، به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی خانه‌ی وه‌رگیڕانی، چاپخانه‌ی شقان، سلیمان.
28. کۆمه‌لیک نووسه‌ر، (2007)، فه‌لسه‌فه‌ی هیگل، وه‌رگیڕانی: رینین ره‌سول ئیسماعیل، چاپی یه‌که‌م، به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی خانه‌ی وه‌رگیڕان، چاپخانه‌ی شقان، سلیمان.
29. مارتین هایدیگه‌ر، (2013)، بوون و کات، وه‌رگیڕانی: محه‌مه‌د که‌مال (د)، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای سه‌رده‌م، سلیمان.
30. محه‌مه‌د عه‌بدولسه‌تار ئه‌لبه‌دری، (2016)، میژوو چیمان بۆ ده‌گیڕیته‌وه‌؟، وه‌رگیڕانی: هه‌ورامان وریا قانع، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای سه‌رده‌م، سلیمان.
31. محه‌مه‌د که‌مال (د)، (2001)، فه‌لسه‌فه‌ی هیگل، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای سه‌رده‌م، سلیمان.
32. محه‌مه‌د که‌مال (د)، (2016)، لۆجیکی هیگل، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای سه‌رده‌م، سلیمان.
33. محه‌مه‌د که‌مال (د)، (2006)، نیتشه و پاش تازه‌گه‌ریی، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای چاپ و په‌خشی سه‌رده‌م، سلیمان.
34. محه‌مه‌د که‌مال، (2014)، فه‌لسه‌فه‌ی میژوو (لیکۆلینه‌وه‌یه‌ک له‌سه‌ر هزری پاش میتافیزیک)، چاپی یه‌که‌م، ناوه‌ندی ئه‌ندیشه‌، سلیمان.

35. مستهفا غالب، (2008)، فریدریش نیچه، وەرگێرانی: سامان عەلی حامید، چاپی یەكەم، چاپخانه‌ی گەنج، سلێمانی.
36. موفید ئەلزەیدی (د)، (2015)، سەرەتایەك له فەلسەفەى میژوو، وەرگێرانی: بورهان حاتەم گۆمەتالی، چاپی یەكەم، ناوەندی هزر، هەولێر.
37. هاشم یەحیا ئەلمەلاح (د)، (2011)، دەروازەیهك له فەلسەفەى میژوو (لیكۆلینه‌وهیهك شیکارییه له فەلسەفەى میژوو)، وەرگێرانی: دەوێن حەسەن، چاپی یەكەم، دەزگای رۆژەهەلات، هەولێر.
38. هێربرت مارکۆزه، (2016)، بنه‌رەتی ماتریالیزمی میژوویی، وەرگێرانی: کارزان عەزیز، چاپی یەكەم، ناوەندی توێژینه‌وهی هزرایی شه‌هید ئارام، سلێمانی.

(ب) گۆڤار:

1. شیرزاد حەسەن، (2013)، کەشتی فریشتەکان و سەرده‌میکی شه‌یتانپه‌ناهی یان شامانیفستی گومانکار و توورە له‌مه‌ر شو‌رش، گۆڤاری (گەلاویژی نوێ)، ژماره (59)، کانوونی دووهم، 2013.

دووهم/ به‌ زمانی عەرەبی

(أ) کتیب:

1. أحمد عبدالحليم عطية (د)، (2011)، ليوتار والوضع مابعد الحداثي، الطبعة الاولى، دار الفارابي، بيروت- لبنان.
2. جان بول سارتر، (1964)، الوجودية مذهب أنساني، ترجمة: عبدالمعنى الحفني، الطبعة الاولى، مطبعة الدار المصرية.
3. جون ماكوري، (1982)، الوجودية، ترجمة: امام عبدالفتاح امام (د)، مراجعة: فؤاد زكريا (د)، سلسلة عالم المعرفة، الطبعة الاولى، الكويت.
4. حسن عثمان، (دون سنة الطبع)، منهج البحث التاريخي، دار المعارف، الطبعة السادسة.
5. ستالين، (2007)، المادية الديالكتيكية والمادية التاريخية، ترجمة: قدي محمود حفلي، دار دمشق للطباعة والنشر، مصر.
6. صفاء عبدالسلام جعفر(د)، (1998)، قراءة للمصطلح الفلسفي، ترجمة واعداد: الطبعة الاولى، دار الثقافة العلمية، الاسكندرية.
7. قيس حاتم هاني الجنابي (د)، (2016)، فلسفة التأريخ، الطبعة الاولى، الدار المنهجية للنشر والتوزيع، عمان.
8. قيس ناصر راهي، (2017)، نهاية التأريخ دراسة تحليلية نقدية للمفهوم وحضوره المعاصر، المركز الاسلامي للدراسات الاستراتيجية، الطبعة الاولى، النجف- عراق.
9. ك.نلوف، ك.نوريس، ج.أوزيوين، (2005)، موسوعة كمبريدج في النقد الادبي، الجزء التاسع، ترجمة: عدد من المترجمين، الطبعة الاولى، المجلس الاعلى للثقافة، القاهرة.
10. محمد جلوب فرحان، الفيلسوف والتاريخ نماذج من التأويل الفلسفي للتاريخ، الطبعة الاولى، منشوران مكتبة بسام، موصل، 1987.

11. محمد سليمان حسن، (2008)، دراسات في الفلسفة الأوروبية، دار علاء الدين، الطبعة الاولى، سورية- دمشق.

(ب) ئينته رنيت:

1. تركي بن فهد ال سعود (د)، الماضي والتاريخ بين الثبات والتبدل، 27 /يناير/ 2017، http://www.aleqt.com/2017/01/27/article_1127346.html
2. محمد جلوب الفرخان (د)، تأمل في بعض مناحي فلسفة التاريخ، مجلة الفيلسوف- مجلة فلسفية الكترونية، العدد 151، نوفمبر 2013، [/https://drmfarhan.wordpress.com/2013/11/01/](https://drmfarhan.wordpress.com/2013/11/01/)
3. حسن مدن (د)، التاريخ تأويل أهل الحاضر للماضي، 6 /سبتمبر/ 2016، <http://thaqafat.com/2016/09/63447>

ملخص البحث:

ان هذا البحث الموسوم بـ((التأويلية الوجودية للتاريخ في رواية سفينة الملاك لـ(بختيار علي)) عبارة عن جهد لدراسة الاحداث التاريخية في سياق نص الرواية انفة الذكر، من حيث الفلسفة الوجودية ومعتمدة في ذلك على المنهج التأويلي الوجودي، وذلك لأن (سفينة الملاك) تعتبر أكبر محاولة روائية -حتى الان- لكاتبه (بختيار علي).

يتضمن البحث من جزئين و أهم الاهداف التي وصلت اليها الباحث. الجزء الاول عبارة عن محورين، يتطرق المحور الاول الى بحث في اصطلاح التاريخ و كيفية التعريف بها حسب المعايير العلمية، اما المحور الثاني فيتحدث عن أهم المذاهب الفلسفية ومنظوراتهم الخاصة بكيفية تعريف مفهوم التاريخ وتحديد اصطلاحها.

ويتكون الجزء الثاني من هذا البحث، من أربع محاور. يختص المحور الاول بتوضيح عام لمنظور الكاتب وكيفية فهم وتقديم التاريخ من حيث تفهمه لمفهوم التاريخ. أما المحور الثاني عبارة عن حديث حول تاريخانية الوجود الانساني وكيفية الوصول الى الوجود هذه، ويدور المحور الرابع حول موضوع مسألة التحكم بالتاريخ ومكانة الانسان في هذا المضمار، والمحور الثالث والآخر يتضمن مفهوم الجمال وكيفية النجاة بها الى بر الامان وتليها النقاط المستخلصة من البحث مع قائمة بالمصادر المختلفة وملخص باللغتين العربية والانجليزية.

Abstract:

This research, which is entitled 'Existentialism Interpretation of the history in the story of Angel Ship's by (Bakhtiar Ali)) represents an effort to the study of the historical event through the context of the novel in terms of Existentialism philosophy and based on the Existentialism method of intrpretation because the novel (Angel`s Ship) is considered as the biggest novel attempt by it`s author so far.

The research consists of two sectons and the most important objective that the researcher has reached. The first section consists of two axes. The first one deals with the terminology of history and the ways to define it according ti the scientific criteria while the second one deals with the most important philosophical doctrines and their perspectives with defining it`s terminology.

The second section of the research consists of four axes. The first one deal with clarifying the author`s perspective and how to comprehend and present history. The second one is about the historical human existence and the ways to reach this existence. The third one deals with the subject of controlling the history and the human status in this field. The fourth one consists of the concept of beauty nd how to lead it to the safety, followed by the results that have been reached with the list of the different references and abstract in both languages: Arabic and English.